

Vol. 1. No. 1, 2025
ISSN
eISSN

EAJoL

EurAsian Journal of Leadership

EurAsian
Journal of
Leadership

ALMA
ALMATY MANAGEMENT
UNIVERSITY

Vol. 1. No. 1, 2025.
ISSN
eISSN

EAJoL

EurAsian Journal of Leadership

ALMA
ALMATY MANAGEMENT
UNIVERSITY

EDITORIAL BOARD

Gulnara Kurenkeyeva, Candidate of Sciences in Economics, Rector of Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Kozhakhmetova A.K., PhD, Al-Farabi Kazakh National University (*Kazakhstan*)

Smagulov A.M., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University (*Kazakhstan*)

Nurekenova E.S., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, D. Serikbayev East Kazakhstan technical University (*Kazakhstan*)

Rakhimberdinova M.U., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, D. Serikbayev East Kazakhstan technical University (*Kazakhstan*)

Islayam G.I., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, D. Serikbayev East Kazakhstan technical University (*Kazakhstan*)

Suyeubaeva S.N., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, D. Serikbayev East Kazakhstan technical University (*Kazakhstan*)

E.Zh. Syzdygov, PhD, Suleyman Demirel University (*Kazakhstan*)

Tleubaev A.T., Master's, Suleyman Demirel University (*Kazakhstan*)

Balgynayev A.O., PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University (*Kazakhstan*)

Esirkepova M.M., PhD, Astana International University (*Kazakhstan*)

Manap A.S., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Bayzhaksynova G.K., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Smykova M.R., Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Dzhaksybekova G.N., Doctor of Sciences in Economics, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Bayakhmetova A.T., Doctor of Sciences in Economics, Professor, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

Bakytzhan Sarkeyev., Vice-rector on Science Issues, AlmaU (*Kazakhstan*)

Saya Alipova., PhD, General Manager, Almaty Management University (*Kazakhstan*)

The publication languages are English, Russian and Kazakh.
All papers go through an anti-plagiarism check and as well as a double-blind review process.
The format of the journal publication is online and open-access.

стр.

CONTENTS

- 4** **Взаимодействие кинематографа и видеоигр**
Ахмедов Р.А.
- 8** **Влияние немецкого экспрессионизма на творчество Альфреда Хичкока**
Досмақов Ж.О., Абикеева Г.О.
- 13** **Қазіргі жастардың отбасындағы әйел образы**
Жандарбек А.Ж., Алибаева Г.Н., Қалмұратова Д.Н., Нурпеисова Д.Н., Құрманғожаева Э.С.
- 18** **Legitimacy Claoms in Public Communication: Automated Text analysis of Speeches of Heads of Government in Kazakhstan and Russia**
Kalkamanova A.
- 28** **Жастар арасында саналы өзіндік даму**
Наурызбаева Д.Қ., Қаржаубаева Г.Н., Мыңжасар Ә.Т., Дүйсенхан Ж.Н.
- 31** **Әлемдік пандемияның Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерлік деңгейіне әсері**
Ногайбекова Н.Ж.
- 35** **Басқару психологиясы**
Серикбаева Қ., Алиасқар Д.Б., Қайырғалиева Н.Ж., Шамыран Қ.С.
- 39** **Взаимосвязь между развитием цифровизации и развитием предпринимательского сектора в Республике Казахстан**
Тайсенгирова М.Т., Йолджу С.А.
- 44** **Роль студенческого и социального предпринимательства в Республике Казахстан**
Чекушкина А.В., Йолджу С.А.

Взаимодействие кинематографа и видеоигр

Ахмедов Р.А.

Специальность: «Режиссура», магистрант 2 курса
Университет «Туран», г.Алматы, Республика Казахстан
20210318@turan-edu.kz

Аннотация. Видеоигры – довольно молодая индустрия, которая сейчас становится одной из ключевых сфер развлечений в жизни современного человека наряду с массовым кинематографом, а иногда и опережая его. Последние десятилетия индустрия видеоигр развивалась с оглядкой на кино, перенимая у последнего все больше художественных техник повествования. И если ранее подобное взаимодействие можно было охарактеризовать как паразитирование видеоигр над кинематографом, то сейчас оно становится взаимным симбиозом, ведь все чаще создатели кино в поисках новых форм киноязыка начинают обращаться к видеоиграм, перенося на экраны различные их элементы. В данной статье исследуются те самые аспекты видеоигр в кинематографе, прямой перенос геймплейных элементов на большой экран и прочие взаимодействия двух самых крупных форм медиа на сегодняшний момент – кино и видеоигр.

Ключевые слова: видеоигры, интерактивное кино, геймплей, киноязык, кинематограф.

Abstract. Video games are a fairly young industry, which is now becoming one of the key areas of entertainment in the life of a modern person along with mass cinema, and sometimes even ahead of it. In recent decades, the video game industry has been developing with an eye to cinema, adopting more and more artistic storytelling techniques from the latter. And if earlier such interaction could be characterized as the parasitism of video games over cinema, now it is becoming a mutual symbiosis, because more and more often the creators of cinema in search of new forms of cinema language are beginning to turn to video games, transferring their various elements to the screens. This article explores the very aspects of video games in cinema, the direct transfer of gameplay elements to the big screen and other interactions of the two largest forms of media at the moment – cinema and video games.

Keywords: video games, interactive cinema, gameplay, cinematic language, cinematography.

Введение

Современный кинематограф перенимает все больше элементов из видеоигр, вместе с этим видоизменяется его киноязык. На стыке этих двух медиа рождается интерактивное кино и проекты в этом жанре можно увидеть как в сфере кино, так и видеоигр. Основная цель данной статьи – проанализировать опыт взаимодействия видеоигр и кинематографа на примере прошлых фильмов, исследовать влияние на киноязык. Автор определяет научную гипотезу о том, что в наше время видеоигры занимают главенствующую позицию по отношению к кино и оказывают значительное влияние на его развитие. В дальнейшем могут появиться новые формы и жанры медиа, неизбежно слияние кинематографа и видеоигр в массовом сегменте. Теоретическая и практическая значимость данной статьи определяется использованием ее в последующих исследованиях по данной тематике.

Литературный обзор

Взаимодействие кинематографа и видеоигр – довольно новая тема для исследований и поэтому слабо освещена в современной научной литературе. Зачастую исследуется понятие интерактивности в кинематографе, например в статьях Дворко Н.И. «Интерактивный документальный фильм: творческая интерпретация действительности», «Интерактивный документальный фильм как феномен цифровой эпохи». Видеоигры в данный момент являются интересной темой для изучения в различных направлениях, например исследуется влияние их на современную эстетику, однако подобных работ все еще очень мало и данная статья несет в себе цель заполнить пробел в данной области знания.

Методы

Основной способ исследования в рамках данной темы заключается в сравнении различных элементов видеоигр и использование их в современном кинематографе, а потому, основной метод исследования – сравнительный анализ, но помимо его данное исследование подразумевает использование других теоретических и эмпирических методов, а конкретно: нарративного метода, дескриптивного метод, структурного анализа, и стилистического анализа.

Результаты

В определенный момент развития видеоигры геймдизайнеры поняли, что нарратив помогает игроку в большей степени погружаться в игру, вживаться в роль игрового персонажа и соотносить себя с ним. Приход 3D в видеоигры заставил их создателей обратиться к кинематографу, как одному из горячих медиа [1], в поиске вдохновения. Технологическое развитие позволило геймдизайнерам создавать незаметные для игрока переходы между кат-сценами и игровыми моментами, что в дальнейшем привело к появлению нового жанра – интерактивное кино. Наиболее известный представитель того времени - «Dragon's Lair» 1983 года. Именно в ней получили свое развитие кат-сцены, превратившись в новый геймплейный элемент - QTE – quick time event. Это момент в заставке, зачастую в динамичных сценах, когда игроку необходимо быстро выполнять какие-либо действия, например нажатие определенных клавиш на джойстике. В пример можно привести две студии, которые занимаются производством таких игр - Quantic Dream и Telltale Games. Первые в 2005 году игрой «Fahrenheit» дали толчок, проседающему в то время сторителлингу в играх, а в 2010 году начали популяризацию интерактивного кино игрой «Heavy Rain». Их последующие проекты «Beyond: Two Souls» (2013 г.) и «Detroit: Become Human» (2018 г.) были выполнены в том же жанре, и во многом являлись в большей степени фильмами, с возможностью влияния игроком на вариативный сюжет. Также,

стоит отметить, что в это время в игры стало переходить все больше людей из киноиндустрии, например в той же «Beyond: Two Souls» главные роли исполнили Эллен Пейдж и Уильям Дефо, а композитором стал Ханс Циммер. Точно так же упор на атмосферу и сюжетную составляющую делается и в проектах и Telltale Games, которые переняли сериальную структуру и выпускают свои игры сериями. Одна из самых знаменитых игр этой студии – «The Wolf Among Us», пять эпизодов которой выходили в промежуток с октября 2013 по июль 2014 года. Упор снова сделан на повествование, а атмосфера вдохновлена неонуарными детективами 70-х годов. Видеоигры Quantic Dream и Telltale Games задали новый тренд, с каждым годом подобных проектов появляется все больше, и благодаря ним интерактивное кино сформировалось как отдельный жанр [2], пройдя довольно нелепый и неловкий этап в начале 2000-х. Подобный ход индустрии видеоигр не мог быть не замеченным, и со стороны кинематографа последовал ответ – в 2018 году в рамках проекта Netflix «Черное Зеркало» выходит очередная серия под названием «Брандашмыг», представленная в виде интерактивного фильма, где зритель мог выбирать варианты развития сюжета: стандартный просмотр занимает 90 минут, как и обычный фильм. Однако, он мог затянуться и на два с половиной часа, или наоборот занять всего 40 минут.

Овладев киноязыком, и развивая свой собственный язык, в данный момент видеоигры могут предложить развлечение на любой вкус: это и комедии, и триллеры, и детективные истории – игры охватили буквально все жанры коммерческого кино, тем самым подвинув его с пьедестала короля развлечений, как сам кинематограф когда-то подвинул литературу. Именно поэтому теперь уже кинематограф смотрит в сторону видеоигр, пытаясь подчерпнуть что-либо, а современные режиссеры, что провели детство с джойстиком в руках, не стесняются переносить свой игровой опыт на большие экраны. Сейчас видеоигры в большей степени влияют на кино, и это влияние можно поделить на три пласта –

художественный, технический и социальный.

Художественный план: В данном аспекте проследить влияние видеоигр наиболее сложно, так как современный человек, искушенный продуктами этих двух индустрий развлечений, зачастую не замечает, как одни элементы перекочевывают из видеоигр в кино и наоборот, поэтому в первую очередь стоит рассматривать проекты, которые целиком и полностью основываются на видеоигровой эстетике, и один из самых знаковых – «Скотт Пилигрим против всех» 2010 года, является экранизацией одноименного комикса. Режиссер фильма Эдгар Райт, старался в полной мере перенести в фильм видеоигровые элементы, а потому антагонисты главного персонажа после смерти рассыпаются в горстку монет, а сам герой после смерти пользуется дополнительной жизнью и, в некотором смысле, заново «проходит» события фильма. Также, картина не ограничивается одним лишь упоминанием классических игр 80-90-х годов, а в некоторых кадрах и вовсе воспроизводит различные геймплейные элементы из них. Некоторые фильмы, напротив, никак не соотносятся с видеоиграми, однако включают в себя узнаваемые элементы, взятые прямиком из игр, например «Грань будущего» 2014 года, воспроизводит в кино игровой момент, когда игрок умирает и ему дается возможность начать все сначала, или как

минимум с последней точки сохранения. Слоган фильма «Живи. Умри. И снова.» («Live. Die. Repeat.») и вовсе описывает процесс прохождения практически каждой известной игры. Подобные незаметные изменения в кино, посредством влияния видеоигр являются наиболее важными. Например, именно таким путем можно найти объяснение популярности современным фильмам, снятыми одним планом. Возможно, кинематографистами это делается неосознанно, но бесшовность и непрерывность происходящего на экране в первую очередь появилась в видеоиграх, а такие режиссеры, как например Сэм Мендес в фильме «1917» переносят этот опыт на экраны. Точно так же можно объяснить изменение сцен драк в кино: в начале 2000-х они были довольно рвано смонтированы для создания динамики, но сейчас все наоборот – кадры боев в кино стараются делать плавными и длинными, а упор делать на хореографию, как и в современных играх жанра экшн, вроде «Assassin's Creed» и многих других. Одна из самых знаменитых драк в истории кинематографа, происходящая в фильме «Олдбой» 2003 года полностью построена на канонах, популярного в 80-х игр, жанра Beat'em up (рисунок 1). Снятая одним планом сбоку с горизонтальным панорамированием вместе с главным героем, она воспроизводит кадр, известный геймерам по всему миру.

Рисунок 1. Кадр из фильма «Олдбой» 2003 г. (сверху) повторяет аналогичное положение камеры в игре «Streets of Rage 2» 1992 г., и других похожих игр жанра Beat'em up.

Однако, не стоит забывать и об играх от первого лица, которые зачастую являются

шутерами. Субъективная съемка в кино существует уже очень давно, но

скопированная именно из игр впервые появляется в картине по игре «Doom» 2005 года. И если там это был лишь элемент, как дань самой игре, то уже в 2016 году на экраны вышел фильм Ильи Найшуллера под названием «Хардкор», который целиком и полностью был снят от первого лица. Более того, «Хардкор» является экспериментом по полноценному переносу игрового опыта на большой экран, а потому все элементы фильма выполнены в видеоигровой эстетике.

Технический план. Как отмечает в своей работе А.С. Темлякова «Сегодня спорным является и само понятие «кино» вследствие своих многочисленных изменений, трансформаций и модификаций» [3]. Съемки дорогих блокбастеров все больше похожи на VR-игры, в которых актеры погружены в виртуальное пространство, созданное с помощью игровых движков, вроде Unity и Unreal Engine. Отличный пример подобного подхода – сериал «Мандалорец», в котором вместо декораций, заранее созданные фоны выводились на огромные LED-панели.

Социальный план: в начале 2000-х годов, индустрия видеоигр не имела такой популярности как киноиндустрия, а потому могла создавать лишь вторичные проекты для продвижения известных фильмов. Сейчас же заметна обратная тенденция: те самые геймеры 2000-х годов выросли, и теперь они хотят увидеть на большом экране адаптации своих любимых культовых игр, а на производство подобных фильмов выделяют огромные бюджеты. В пример можно привести, «Принц Персии: Пески времени» (2010 г.), «Кредо убийцы» (2016 г.), «Варкрафт (2016 г.), «Охотник на монстров» (2020 г.) и даже фильм, снятый по мотивам

мобильной игры – «Angry Birds в кино», вышедший в 2016 году.

Выводы и обсуждение

Выросшие на канонах кинематографа видеоигры в данный момент имеют большее влияние на него, а их художественные и технические аспекты связаны между собой настолько, что в будущем непременно должен появиться новый вид медиа, представляющий собой симбиоз кино и видеоигр, к которому современный зритель и игрок готовятся уже сейчас.

Список литературы

1. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека, 1964 г. – 464 с.
2. Самойлова Е.О. Особенности визуализации в интерактивном кино и компьютерных играх, 2014 г. – 6 с.
3. Темлякова А.С. Киноязык и его трансформации под влиянием цифровых технологий, 2018 г. – 6 с.

Влияние немецкого экспрессионизма на творчество Альфреда Хичкока

Досмаков Ж.О.¹, Абикеева Г.О.²

¹Специальность: «Операторское искусство», магистрант 2 курса
Университет «Туран», г. Алматы, Республика Казахстан
dosmakovz@gmail.com

²Научный руководитель, доктор философии (PhD), профессор Высшей школы
«Turan film Academy»
Университет «Туран», г.Алматы, Республика Казахстан
aya_b@mail.ru

Аннотация. Немецкий экспрессионизм 1920-х гг. в киноискусстве положил начало разнообразным жанрам, таким как триллер, хорроры и др. Основные приёмы, заложенные немецкими режиссерами-экспрессионистами, развивались на протяжении всего XX в. и оказали сильное влияние на дальнейшее развитие киноискусства. В статье рассматривается влияние немецкого экспрессионизма на творчество режиссера Альфреда Хичкока.

Ключевые слова: экспрессионизм, Альфред Хичкок, саспенс, субъективная камера.

Abstract. German Expressionism of the 1920s in cinematography has laid the foundations for various genres such as thriller, horror, etc. The basic techniques laid by German expressionist directors have developed throughout the 20th century and had a strong influence on the further development of cinematography. The article presents the influence of cinema expressionism on the work of director Alfred Hitchcock.

Key words: expressionism, Alfred Hitchcock, suspense, subjective camera.

Аннотация. 1920 жылдардағы неміс экспрессионізі кино өнерінде триллер, хоррор және т.б. сияқты әртүрлі жанрлардың негізін қалады. Неміс экспрессионистік режиссерлерінің негізгі әдістері XX ғасырда дамыды және кино өнерінің одан әрі дамуына қатты әсер етті. Мақалада неміс экспрессионизмінің режиссер Альфред Хичкоктың жұмысына әсері қарастырылады.

Түйін сөздер: экспрессионизм, Альфред Хичкок, саспенс, субъективті камера.

Немецкий экспрессионизм - один из самых узнаваемых стилей немого кино. Киноязык экспрессионизма — это, прежде всего, художественные приемы, заимствованные из живописи художников-экспрессионистов начала XX в. Предлагая субъективное представление мира, экспрессионизм частично происходит от немецкого романтизма и раскрывает тревогу человека через искаженное кошмарное окружение. Стилистически экспрессионизм — это, в первую очередь, упрощение формы, уплощение пространства, игнорирование полноценной светотени, упор на цветовые и теневые контрасты, черная подводка линии. Художники воздействовали на эмоции зрителя, играя грубой, угловатой формой и агрессивным цветом. В кино это чаще всего ассоциируется с наклоном,

гипертрофированно искаженными декорациями, высокими углами, глубокими тенями и диагональными, изогнутыми линиями [1]. Из-за отсутствия цветной пленки, игры с цветом в фильмах того времени нет. Хотя цвет был неотделимой частью картин художников экспрессионистов. Благодаря им в дальнейшем появилось немецкое экспрессионистское кино.

Немецкое экспрессионистское кино процветало после ужасов войны и экономического разрушения, вызванного ее последствиями. Вот что пишет историк немецкого кино про экспрессионистов: «Отныне не будет вереницы фактов, фабрик, домов, болезней, шлюх, крика, голода. Теперь есть лишь видимость всего этого! Факты имеют значение лишь постольку, поскольку сквозь них протягивается рука художника и

берет то, что скрывается за ними». Художник-экспрессионист, который действительно творит, а не воспроизводит реальность, перестраивает картину мира по своему усмотрению. Мы сами создаем действительность [2].

В то время немецкие фильмы, держались в рамках киноаттракционов, основной задачей которых являлся развлечение зрителя. Когда кинематограф стал сложнее, многие режиссеры последовали французскому движению «Film d'art», придавая больше значения повествованию в кино, рассказывая более комплексные истории на основе опыта персонажа. И такое кино называли «Autorenfilm» (Авторские фильмы). 1914 году Стеллан Рюэ снял фильм «Пражский студент» (1914), в котором немецкое кино отошло от театральной композиции кадра. Это позволило зрителю присоединиться к действию на экране, а не просто наблюдать издали. Этот фильм открыл для тогдашних режиссеров новые возможности в рассказе истории на экране. Впоследствии чего появились фильмы, которые можно охарактеризовать как чистый немецкий экспрессионизм. Например, знаменитый фильм Роберта Вине «Кабинет доктора Калигари». Этот фильм принято считать, если не основоположником немецкого экспрессионистского кино, то одним из ярких примеров [3].

Немецкое экспрессионистское кино и, в частности, «Кабинет доктора Калигари», сильно изменил облик нынешнего кинематографа. Если нынешний зритель, со своим багажом фильмов, который он смотрит с детства, посмотрит этот фильм, то заметит сходство строения повествования и нагнетания атмосферы с фильмами нынешнего времени. Хотя нельзя сказать, что кинематограф, по сравнению с тем временем, не изменился и не эволюционировал. И одним из режиссеров, который подтолкнул эту эволюцию и был Альфред Хичкок.

Альфред Хичкок известен во всем мире как Мастер саспенса, и это справедливое обозначение для человека, который принес в мир такие шедевры, как «Веревка», «Незнакомцы в поезде», «Окно во двор», «Головокружение», «Психо» и д.р. Самым

интересным является мастерство Хичкока в визуальном повествовании, где его персонажи показывают нам мир, в котором они живут, и где его стиль съемок глубоко влияет на эмоции и настроение публики.

В 1924 году Хичкок отправился в Берлин, чтобы работать над совместным фильмом Германии и Великобритании «Черный страж», финансируемым продюсерской компанией UFA. Студии UFA в то время были самыми оснащенными и самыми современными в мире, и именно в это время Хичкок наблюдал, как Ф.В. Мурнау снимал «Последний смех», и познакомил его с инновациями в кинопроизводстве, которых он никогда не видел в Великобритании. Работы в качестве сценариста и художника оказали очевидное влияние на стиль Хичкока в эпоху немого кино, однако его знакомство с новаторскими методами лучших кинематографистов Германии подтолкнуло Хичкока к более творческому подходу к кинопроизводству. Один из главных уроков который получил Хичкок, наблюдая за созданием «Последнего смеха» Мурнау: «То, что вы видите на съемочной площадке, не имеет значения, имеет значение только то, что вы видите на экране» [4].

Первый фильм, снятый Хичкоком, в качестве режиссера, сразу после прибывания в Германии это Жилец, поэтому неудивительно, что на него сильно повлиял немецкий экспрессионистский стиль того времени. «Жилец» — это первый фильм, в котором Хичкок смог выразить свой собственный стиль повествования под влиянием немецких экспрессионистов. Немецкие экспрессионисты создали особый тип героя — психопата, совершающего ночью зверские убийства. Такой убийца представлен и в фильме «Кабинет доктора Калигари» Р.Вине, «М» Ф.Ланга и в фильме «Носферату» Ф. Мурнау (рисунки 1). Хотя в последнем убийца не психопат, а вампир. Но он тоже совершает свой убийства ночью. Так и в фильме «Жильце», убийства происходят только ночью. И именно ночь проявляется экспрессионистский мотивы. Ночью появляются эти длинные тени на стенах и лицах, ночные улицы освещенные только фонарными столбами.

«Жилец» «Кабинет доктора калигари» «М» «Носфирату»

Рисунок 1

Еще одно влияние немецкого экспрессионизма на Хичкока можно увидеть в том, как он показывает внутренний мир персонажа. Как показать внутренний мир персонажа, Хичкок понял, когда еще работал в Германии. Именно оттуда он перенял такой операторский прием как *субъективная камера*, который является одним из приемов немецких киноэкспрессионистов. Этот операторский прием используется в фильме «Кабинет доктора Калигари», «Носферату», «Пražский студент» и д. р. Но чисто субъективная камера, как операторский прием, не произведет должного эффекта погружения зрителя в мир персонажа. Нужна последовательность кадров, монтаж. При помощи монтажа создается такой эффект, открытый экспериментальным образом советским режиссером Львом Кулешовым, который в дальнейшем будут называть Эффектом Кулешова, а после этот эксперимент повторит и сам Хичкок. [5]. Когда последовательность кадров крупного плана главного героя, а дальше то, что он видит, погружает нас в мир персонажа. Зритель, увидев на что смотрит персонаж, понимает и контекст, будь это страх или желание.

Хичкок никогда не переставал применять то, чему он научился у немецких экспрессионистов. Многие из его фильмов несут тень этого влияния, в частности, его фильм 1958 года «Головокружение», который снят уже в Голливуде, намного позднее после его пребывания в Германии. Обычный образ, используемый в фильмах немецких экспрессионистов, повествование с точки зрения персонажа на мир, созданный чисто

субъективным взглядом. Этот образ используется Хичкоком в «Головокружении», чтобы рассказать историю детектива на пенсии Джона «Скотти» Фергюсона. Мир фильма виден глазами Скотти, но это далеко не история любви в привычном нашем понимании, в истинном стиле Хичкока. Восприятие зрителями мира, субъективно изображаемого глазами персонажа, перекликается с темами того же «Кабинета доктора Калигари» Роберта Вайна. Пока Френсис расследует убийство своего лучшего друга и причастность доктора Калигари, Вине выдает нам подсказки в искаженном взгляде Френсиса на мир, показывая, что ничто из того, что произошло в истории, не было правдой, а всего лишь плодом ума сумасшедшего (рисунок 2). Для создания такого мира Хичкок, также использует субъективную камеру усиливая ее визуальными диагональными линиями, иногда изогнутыми, переходящими в кругообразные линии. Мотив таких линии проходит через весь фильм, будь это лестница, показанная от лица Скотти или многочисленные кадры преследования Мэделин, когда Скотти снят снизу вверх, чтобы дома на заднем плане создавали диагональную линию. Так и в «Калигари» диагональные линии создают неестественные окна, тени падающие на стену, а декорации улиц созданы такими же изогнутыми линиями. В своей книге «Визуальное повествование» Брюс Блок пишет: «Диагональные линии являются наиболее напряженными, вертикальные линии не столь интенсивны, а горизонтальные – наименее динамичны и напряжены» [6].

«Кабинет доктора Калигари» Р. Вине 1920 г.

«Головокружение» А. Хичкок 1958г.

Рисунок 2

Наконец, использование Хичкоком перспективы персонажа - не единственное влияние, которое немецкий экспрессионизм оказал на его стиль фильма. В своей самой известной работе «Психо» Хичкок использует свет и тень и яркие образы, чтобы передать тон фильма и настроение его персонажей. Мурнау, в его самом известном вкладе в кинематограф – в фильме «Носферату», также сохранял контроль над каждым аспектом того, что было снято на пленку, каждый нюанс природы, каждый фасад дома, каждый вид на замок рассчитан на то, чтобы вызвать тоску и ужас. Хичкок, который учился у Мурнау, также хорошо контролировал все детали производства своих фильмов, тесно сотрудничая со своими доверенными коллегами, снимая в студии как можно больше. Хичкок демонстрирует это мастерство над мизансценой и освещением на всем протяжении «Психо». Во-первых, когда Мэрион Крейн и Норман Бейтс разговаривают в его офисе, разговор принимает мрачный оборот на тему матери Нормана. Зрители ощущают темноту в Нормане не через неловкие диалоги, а благодаря блестящей декорации и освещению. Чучела птиц и картины украшают стены офиса, удлинённые тени отбрасываются на стены и лицо Нормана, как если бы он был частью самого

мотеля Бейтса. Самый впечатляющий из этих кадров - большая плюшевая сова, готовящаяся нанести удар, нависшая над головой Нормана, вызывая у публики чувство беспокойства по поводу его и мельком наблюдая за борьбой внутри него. Этот кадр похож на другой фильм Мурнау «Фауст», где демон Мефисто в своей демонической форме расправляет свои черные крылья над городом Фауста, соблазняя его выбрать сторону зла. В обоих фильмах эти изображения представляют собой темное и злое присутствие, влияющее на персонажа.

Хичкок использует свет и тень и несовместимые ракурсы камеры на протяжении всей печально известной сцены убийства в душе, чтобы вывести публику из равновесия. Марион принимает душ после долгих путешествий, комната хорошо освещена и кажется безопасным местом. Все меняется, когда угол камеры смещается туда, где должна быть стена ванной комнаты, нарушая правило 180 градусов (сцена начинается с насадки для душа слева от кадра, а Марион справа), когда дверь ванной открывается, открывая угрожающую фигуру. В этой сцене убийца остается окутанным тенью, как в «Калигари» сцена убийства лучшего друга Френсиса Сомнамбулой или крадущаяся тень Носферату на стене. «Психо» Хичкока мастерски направлено на выражение

внутренних чувств каждого персонажа с помощью освещения и экстремальных образов.

Заключение. Исследуя влияние немецкого экспрессионизма на творчество Альфреда Хичкока, выяснилось, что благодаря методам кинопроизводства и урокам, которые он извлек в Германии, Хичкок начал свою режиссерскую карьеру под сильным влиянием немецкого экспрессионизма, оттачивая свой собственный визуальный стиль кинопроизводства. Любовь Хичкока к искусству кино существовала еще до его поездки в Германию, но именно экспрессионисты оказали прочное влияние на его собственные работы. Хичкок стал свидетелем инноваций в кино и новых способов выражения идей в Германии, которые он продолжал развивать на протяжении всей своей карьеры, используя визуальное повествование таким образом, чтобы рассказывая свои истории, интриговать, держать в напряжении и пугать зрителя.

Список литературы

1. Пестова Н.В. Немецкий литературный экспрессионизм: Учебное пособие по зарубежной литературе: первая четверть XX века / Уральский государственный педагогический институт. — Екатеринбург: [Б. и.], 2004.— 336 с.
2. Айснер Л. Демонический экран. М.: Rosebud Publ.: Пост модерн технолоджи, 2010. — 12 с.
3. Кракауэр З. От Калигари до Гитлера. Психологическая история немецкого фильма. Принстон, 1947. — перевод с английского, с сокращениями, Издательство «Искусство», 1977.
4. Питер А. Альфред Хичкок, 2015, Гольдберг Ю., перевод на русский язык, 2016. — Издание на русском языке, оформление. ООО «Издательская Группа «Азбука-Аттикус», 2016. — 29 с
5. Соколов А.Г. Монтаж: телевидение, кино, видео. Часть 1.-М.: «625», 2000.— 242 с.
6. Брюс Б. Визуальное повествование. Создание визуальной структуры фильма, ТВ и цифровых медиа/ Пер. с англ. Юлии Чиликиной; под ред. Виктора Монетова, Максима Казючица. — М.: ГИТР, 2012. —320 с.:

Қазіргі жастардың отбасындағы әйел образы

Жандарбек А.Ж.¹, Алибаева Г.Н.², Қалдымұртова Д.Н.³, Нурпенсова Д.М.⁴
Жетекші: Құрманғожаева Э.С., ф.ғ.к., Тілдер орталығының ассистент-профессоры
¹²³⁴ Almaty Management University, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа. Мақалада қазіргі жастардың идеал әйелдің бейнесін құрайтын қасиеттер туралы идеялар мәселесі талқыланады. Шағын зерттеу негізінде идеал әйелдің бейнесін талдауға әрекет жасалды. Қазіргі жастардың жынысы мен гендерлік түріне байланысты идеал әйел бейнесінің ерекшеліктері анықталды. Мақаланың мақсаты - қазіргі заманғы әйел әрдайым дерлік үй және кәсіби міндеттерді біріктіреді, сонымен қатар әйел, ана және үй иесі рөлдерін ғана емес, қызметкер, бастық, өндіруші және т.б. рөлдерді атқаратынын көрсету. Бұл қазіргі заманғы әйелдің өмірін едәуір қиындатады, шиеленіске, стреске әкелетіні қарастырылды. Сондай-ақ, қазіргі қоғамда әйелдердің кейбір дәстүрлі рөлдерден бас тарту тенденциясының себептері анықталды. Бұл жағдайлар қазіргі жастардағы мінсіз әйелдің бейнесін зерттеудің өзектілігін анықтайды.

Түйін сөздер: бейне, идеалды әйел, көріністер, феминизм, гендерлік, жастар, ер, әйел, отбасы, қазіргі заман.

Аннотация. В статье обсуждается проблема представлений современной молодежи о качествах, составляющих образ идеальной жены. На основе небольшого исследования сделана попытка анализа образа идеальной жены. Выявлены особенности образа идеальной жены в зависимости от пола и гендерного типа современных молодых людей. Цель статьи показать, что современная женщина практически всегда сочетает домашние и профессиональные обязанности, выполняет одновременно не только роли жены, матери и хозяйки, но и работницы, начальницы, добытчицы и т.д. И все это значительно осложняет жизнь современной женщины, приводит к напряжению, стрессам и неудовлетворенности. И также выявили причины, развития тенденции отказа женщин от некоторых традиционных ролей. Такие ситуации и определяют актуальность исследования образа идеальной жены у современной молодежи.

Ключевые слова: образ, идеальный жена, представления, феминизм, гендерный, молодежь, мужчина, женщина, семья, современность.

Annotation. The article discusses the problem of the ideas of modern youth about the qualities that make up the image of an ideal wife. Based on a small study, an attempt was made to analyze the image of an ideal wife. The features of the image of an ideal wife depending on the gender and gender type of modern young people are revealed. The purpose of the article is to show that a modern woman almost always combines domestic and professional duties, performs at the same time not only the roles of wife, mother and hostess, but also worker, boss, breadwinner, etc. And all this significantly complicates the life of a modern woman, leads to tension, stress and dissatisfaction. And they also revealed the reasons for the development of the trend of women's rejection of some traditional roles: women consciously refuse motherhood, choose celibacy or raising a child in a single-parent family. Such situations determine the relevance of the study of the image of the ideal wife among modern youth.

Keywords: image, ideal wife, views, feminism, gender, young people, man, woman, family, modernity.

Кіріспе

Әйелдер ұзақ ғасырлар бойы қазан-ошақ басында отыруға мәжбүр болды, ал үйдің тірлігінен басқа істермен ер адам айналысуды өз мойнына алған болатын. Адамзат тарихында әйелдер мен ерлердің әлеуметтік міндеттері бір-бірінен қатаң түрде ажыратылды, ал тәуелді позицияны әдетте әйелдер иеленетін болған. Мыңдаған жылдар бойы барлық мемлекеттік және әлеуметтік институттарда патриархалды жүйе үстемдік

етті. Бұрын әйелдердің міндеттері туралы өте тар түсінік, яғни олар үнемі тамақ әзірлеуге, үйін мінсіз тазалықта ұстауға, күйеуіне тиісті түрде күтім жасауға, балаларының тәрбиесімен айналысуға міндетті болатын. Қазіргі қоғамдағы әйелдің әлеуметтік рөлі мүлдем басқа және енді міндеттері осы тізімдегімен ғана шектелмейді. Әйелдің үй шаруасымен ғана айналысуы керек деген пікір бұрыннан ескірген пікірлердің қатарына жатқызылады, тіпті егер қазіргі заманда әйел мансап құрмай, бала асыраумен ғана

айналысқысы келетінін айтса, қоғам оның көзқарастары өте консервативті екенін мәлімдеуі мүмкін.

Ерлер мен әйелдердің мінсіз әйел туралы көзқарастарын ерекшелейтін кейбір сипаттамаларды атап өтуге болады. Әйелдер үшін ұқыпты сыртқы келбет, зиянды әдеттердің болмауы, әзіл-сықақты айта алуы және қабылдай білуі, қолдау көрсете алуы, қуатты адам, жақсы ана бола алуы және қарапайымдылық пен әдептілік оның бойында маңызды. Ал ер адамдар үшін мінсіз әйелдің образында басқа қасиеттер маңыздырақ: адал әрі сенімді, көңгіш болуы, үйде тазалық пен тәртіпті сақтай алуы, табиғи сұлулығы мен тартымды дене бітімі болғаны керек. Ерлер арасында мінсіз әйел бейнесінде жеке қасиеттері бойынша көбірек сипаттамалар берген әйелдерге қарағанда сырт келбетінің сипаттамалары басым екендігі байқалады. Сондай-ақ, әйелдер әйелдің жақсы ана болуы және жаман әдеттерден аулақ жүру қабілеті туралы жиі айтатындығын атап өтуге болады. Отбасындағы әйелдің рөлі әлі де маңызды болып қала беруде. Өйткені ол үй ішінде жайлылық, тыныштық және қамқорлық атмосфераның орнауына бар күшін салады. Бұл әрдайым қарама-қарсы жыныс өкілдерінің көздерінен таса қалады және ешқашан лайықты бағаланбайды.

Мінсіз әйелдің образы туралы идеялар мәдени тұрғыдан да зерттеледі. Психолог Джозеф Ванделлоның жұмыстарында Латын Америкасы елдерінде "марианизм" басым екендігі көрсетілген, оған Бикеш Мария үлгі болып табылады; мінсіз әйел өз мүдделерін отбасының мүдделері үшін құрбан етеді және негізінен әйел мен ананың рөлін қатар атқарады. Еуропалықтар мен американдықтарда әйелдің идеалы – бұл отбасына ғана емес, мансапқа да назар аударатын мықты, әрі тәуелсіз "супер әйел". Жастардағы мінсіз серіктестің бейнелері туралы идеялар әлі зерттеліп келеді, мысалы, психолог Дмитрий Семеновтың жұмысында жас ерлердің идеяларындағы идеал әйелдің демографиялық сипаттамалары, сондай-ақ әртүрлі басым қажеттіліктері бар ерлердегі мінсіз әйелдің сипаттамалары сипатталған. Бірқатар авторлар мінсіз серіктестің сипаттамаларын адамның өзін-өзі

бағалауымен байланыстырады. Өзін-өзі бағалау серіктестің нақты мінез-құлқына сәйкес келмейтін серіктес ұсынған үміттерге әсер етеді, бұл келіспеушіліктерге, көңілі толмаушылыққа және қақтығыстарға себеп болады.

Қазіргі әлемдегі жағдай. ХХІ ғасырдың басында ерлер мен әйелдердің теңдігі проблемаларының маңыздылығы артып келеді, өйткені әлемдік қауымдастық әлі де "бірде-бір қоғамда әйелдер ер адамдармен бірдей мүмкіндіктерге ие емес"-деген фактіні айтуға мәжбүр. Әйелдердің ерлермен заңды теңдікке жетуі үшін бір ғасырдан астам уақыт қажет болды. «Гендер» сөзі қоғамның ерлер мен әйелдерге қолайлы деп санайтын әлеуметтік қалыптасқан рөлдері мен міндеттерін сипаттайды. «Гендерлік теңдік» ерлер мен әйелдердің қаржылық тәуелсіздік, білім беру және жеке даму үшін тең құқықтары мен мүмкіндіктері бар екенін білдіреді. Әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту - гендерлік теңдікке қол жеткізудің аса маңызды аспектісі. Бұған әйелдің өзін-өзі бағалауы, шешім қабылдау қабілеті, мүмкіндіктері мен ресурстарына қол жетімділігі, үйдегі және сыртындағы өз өмірін бақылау және оның өзгеруіне әсер ету қабілеті кіреді. Алайда, гендерлік мәселелер тек әйелдерге ғана емес, қоғамдағы ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастарға да бағытталған. Қазіргі уақытта әлемдік қоғамдастық деңгейінде әйелдер мен ерлер құқықтарының жалпыға бірдей теңдігінен олардың мүмкіндіктерінің теңдігіне көшу стратегиясын әзірлеуге арналған бірқатар халықаралық құжаттар әзірленіп, қабылданды. Мықты отбасы осы одақ мүшелерінің теңдігі қағидаттарына негізделген. Осыған байланысты әрбір серіктес олардың жеке мүдделеріне, бейімділіктеріне, қабілеттеріне және ұмтылыстарына сай келетін кәсіпті немесе кәсіпті еркін таңдауға құқылы болуы тиіс. Сонымен қатар, тараптардың әрқайсысы өз фамилиясын таңдауға құқылы, бұл даралықты сақтайды, қоғамдағы жеке адамды анықтауға және оны қоғамның басқа мүшелерінен ажыратуға мүмкіндік береді. Гендерлік рөлдердің маңыздылығына әлі де сенетін адамдар бар, оларға қайшы келетін көптеген дәлелдер бар. Дінге келетін болсақ,

әлемде ондаған діндер бар, сонымен қатар ешқандай дінге сенбейтін адамдар да бар. Сонымен қатар, діннің өзі - бұл жеке сенім жүйесі және өмір салты. Осы фактілерге байланысты дінді гендерлік рөлдердің негізі ретінде пайдалануға болмайды, өйткені бұл адамға тән әлеуметтік құрылым; әр адамның өзіндік ерекшелігі бар. Гендерлік рөлдер туа біткен және табиғи түрде пайда болады деп санайтындар үшін гендерлік рөлдер адам есейген сайын дамитыны байқалды. Балаларда гендерлік сенім қалыптасады, негізінен гендерлік стереотиптер негізінде; соңғысы гендерлік рөлдерде көрінеді. Балалар гендерлік сәйкестікті ерте қабылдайды, сонымен қатар гендерлік рөлдік қалауды дамытады. Баланың гендерлік сәйкестігі-бұл өзін-өзі көрсетудің бір түрі, олардың қалауына байланысты ерекшеленеді және мәжбүрлі әсер етпеуі керек, өйткені болашақта ол балаға психологиялық, эмоционалды және әлеуметтік дамуына теріс әсер етуі мүмкін. Бұл гендерлік рөлдерге қоғам әсер ететінін көрсетеді, бірақ олар адамның қалауына негізделуі керек. Осылайша, адамдар өздерін еркін білдіруге және оларға бірдеңе дұрыс емес сияқты сезінуге мүмкіндік бермей, әлеуметтік стандарттарға сәйкес келуге мәжбүр болмайды. Қазіргі психологиядағы әйелдің бейнесі гендерлік психологияның пәндік саласына кіреді. Барлық құндылық, гендерлік, әлеуметтік өзгерістерге қарамастан, әйелдің рөлі, ананың рөлімен қатар, әйелдің маңызды әлеуметтік рөлі болып қала береді. Отандық әлеуметтанулық зерттеулерде гендерлік психология аясында жүргізілген психологиялық зерттеулерде отбасының, отбасылық құндылықтардың және неке қатынастарының өзгеру тенденциялары байқалады, әйелдердің рөлінің құрамдас бөліктері, әйелдің жеке қасиеттері мен мінез-құлқының стереотиптері туралы гендерлік идеялардың эрозия тенденциясы байқалады. Гендерлік тәсіл белгілі бір мәселені зерттеуде екі жыныстың мүдделерін ескеруде теңдікті сақтауды қамтығандықтан, біз әйелдің бейнесін ерлер де, әйелдер де идеялары тұрғысынан зерттедік, әрине, неке құндылықтарының қалыптасуы жас кезінде белсенді жүреді. Жастар әлеуметтік өзгерістердің қозғаушы күші болып табылады

және сонымен бірге некелік өзін-өзі анықтау жасында. Жастардың идеяларын зерттеу, Біздің ойымызша, келесі себептерге байланысты маңызды: өз тұжырымдарында бұл болжамдық маңыздылық; ол қоғам үшін маңызды әлеуметтік демографиялық топтың әлеуметтік мінез-құлқын өзгерту санасының дамуының кейбір тенденцияларын ашады. Жастардың бағдарларын зерттеуге арнайы үндеу осы әлеуметтік топтың инновациялық әлеуеті туралы идеяларды тереңдету аясында өзекті болып табылады.

Чайлдфри мәселесі. Чайлдфри-бұл саналы түрде балалы болғысы келмейтін адамдар. Мұндай көзқарастардың қалыптасуы әрдайым белгілі бір себептермен бола бермейді және бұл жыныстық өмірден бас тарту немесе отбасын құру туралы емес. Чайлдфри қозғалысы 1970 жылдары Еуропада көрінетін ерекшеліктерге ие бола бастады: оның жақтастары бірігіп, өз ұстанымдарын жария ете бастады, зерттеушілер жаңа әлеуметтік құбылысқа назар аударды.

Канадалық әлеуметтанушы жан Виверс бұл тақырыпқа бірінші болып мұқият қарады-1980 жылы ол "өз таңдауы бойынша баласыз" (Childless by Choice) атты кітап шығарды. Онда Виверс чайлдфридің екі түрін анықтады: регекторлар және аффексионадо. Регекторлар жас балаларға жылы сезім бермейді, бірақ бала туу процесіне байланысты барлық нәрсе олар үшін өте жағымсыз. Аффексионадалар, әдетте, балаларға жағымды, бірақ баласыз өмір салты оларға тартымды және еркін болып көрінеді.

Олар «неге балалы болғанын қаламайды?» -дегеннің жалпы себептері:

1. Бостандық. Бала 18 жасқа толғанға дейін ата-ана міндеттерін орындау керек. Бұл теорияда, іс жүзінде — өмір бойы. Баланың болмайды отмахнуться, қашып бір-екі күн. Егер сіз баланы ата-анаңызға тастап, шөлді аралға байланыссыз қалдырсаңыз да, сізде бала болады.
2. Жауапкершілік. Барлығы келеді де бақылап отыру болып табылады және бала. Біреу өз күшіне сенімді емес, біреу кез-келген түрдегі жауапкершілікті ұнатпайды. Бұл дұрыс тәсіл: егер адам міндеттеме

қабылдағысы келмесе, оларды қалай білмесе және орындағысы келмесе, онда ауыр жүкті сүйретудің қажеті жоқ. Сенімді емес-басып озбаңыз.

3. Мансап. Әсіресе әйелдер үшін. Балаға күтім жасау әлі де әйел ісі: аналардың 13-тен 47%-ына дейін жұмыс істемейді, өйткені сіз балаларды бақылауыңыз керек. Әйел, әдетте, егер ол босанған болса ғана байыпты қабылданады.
4. Мансапқа бағытталған әйелдер саны артып келеді. Бірақ тіпті жұмысқа орналасу кезінде HR қызығушылық танытады, қашан қыз бала туады. Қалған сұхбаттардың барлығы міндетті түрде "декретте қашан?" немесе "екіншісінен кейін қашан?». Мансап құруды жоспарлағандар ешқашан ешқашан шешпейді. Әлемде бәрін жасай алатын керемет әйелдер бар екені даусыз. Ал мүмкін емес және жұмысты таңдайтындар бар.
5. Мансаптың болмауы. Балалар тұрақты өсіп келе жатқан кірісті білдіреді, өйткені олардың өсуіне байланысты шығындар да артады. Балалары жоқ адам штаттан тыс, кездейсоқ немесе аз ақша таба алады, еріктілер лагерінде тамақтану үшін жұмыс істей алады.
6. Балалармен үйлеспейтін қасиеттер. Баланың жылауынан басы ауырады. Қиын сипатқа байланысты келісу мүмкін емес. Үшін агрессия және бәрібір затеять ұласады. Шешілмеген психологиялық проблемалар тыныш ұйықтауға мүмкіндік бермейді. "Неге ата-ана болудың қажеті жоқ" себептерінің тізімінде ондаған ұпай бар.
7. Қорқыныш. Қорқыныш көп: босану, жүктілік, мәртебенің өзгеруі, қарым-қатынастың өзгеруі, қаржылық қиындықтар және бала тууды қоршап тұрған жүздеген мифтер.

Әйелдер арасындағы баласыздық үрдісі жайында айта кетсек, ана болу ешқашан қарапайым әрекет болған емес:" әрқашан баланы өсіру үшін Мен түнде ұйықтамауға, жууға, тамақтандыруға, киім ауыстыруға тура келді", - дейді зерттеушілер. Бірақ бүгінде қоғамның ата — анаға деген талаптары едәуір

өсті-олардың көпшілігі "шамадан тыс және жасанды".

Шын мәнінде, ата — ана мамандыққа айналады-белгілі бір дағдылар мен құзыреттіліктер бар кәсіп (Педагогика, Психология және т.б.). Сонымен қатар, мұндай кәсібилікке қоғам ғана емес, сонымен бірге балалардың жетістіктері тұрғысынан бір-бірімен бәсекелесетін ата-аналардың өздері де ықпал етеді.

"Қарқынды ана болудың" кең таралған идеологиясы әсіресе көп күш пен уақытты қажет етеді. Бұл аналардың көпшілігі еңбек нарығында да жұмыс істейтіндігінің аясында. "Қос жұмыспен қамту" әсері туындайды: әйелдер жұмыста да, үйде де барлығын жасауға мәжбүр. Бір жағынан бұл мәселе перфекционизммен немесе үйде де, жұмыста да «үздік» болғысы келетінмен байланысты.. Ал ішінара-әйелдерге жоғары талаптар қоятын қоғамның қатаң қысымы.

Бірақ мұндай энергияны қажет ететін өмір салты жас жұптарды қорқытады. "Шамадан тыс" ата-ана еңбегі бәріне ұнай бермейді және тісте болмайды. Нәтижесінде жас жұптар көбінесе бала тууды кейінге қалдырады немесе одан мүлдем бас тартады. Чайлдфри болған жақсы ма? Чайлдфри болу қалыпты жағдай. Бұл жақсы да, жаман да емес, бұл жеке және жақын өмірге қатысты жеке шешім.

Қорытынды

Заманауи әйел өмірдің барлық салаларында тәуелсіз: ол өз өмірін дербес жоспарлайды, жоғары білім және жұмыс істеу құқығы бар, тұрмысқа шығу немесе азаматтық некеде тұру өзі шешеді, ол өзі ер адамды таңдайды, жыныстық еркіндік және бала тууды бақылауға құқылы. Жүргізілген зерттеу бойынша заманауи әйелдің қоғамдағы рөлін анық сезінуі және оны ұстануы маңызды екенін анықтадық. Тиісінше, елімізде әйелдерге өздері үшін маңызды және қызықты әлеуметтік рөлдерді үйлесімді үйлестіруге және табысты жүзеге асыруға көмектесетін жағдай жасау қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Жаназарова З.Ж. Қазақстандағы отбасылық-неке қатынастарының негізгі проблемалары мен даму үрдістері.
2. Тарихи, философиялық, саяси және заң ғылымдары, мәдениеттану және өнертану. Теория және практика сұрақтары. Грамота, 2016. No 5 (67) Б. 54
3. Морева Г.И. ФГБОУ ВПО "Тюмень мемлекеттік университеті" психология институты. Әртүрлі діни мәдениетке жататын ерлердегі мінсіз әйелдің бейнесі. Шығару 3-2015 шілде-қыркүйек.
4. Китова А.И. Жас отбасы мәдениеті.
5. Ворошилова О.Н. "Тіл білімі және Әдебиеттану" мамандығы бойынша ғылыми мақала. Қазіргі әлемдегі әйел бейнесі, "Грамота" баспасы 2016.
6. Буракова М.В. әйелдің сыртқы келбетінің еркектік феминизмін түсіндіру (мысалы, шаш үлгісі). Мәтін: Диссер. канд. психол. ғылымдар. / М.В. Буракова, 2000. 202
7. Азаренок Н.В. Қазіргі қоғамдағы дәстүрлі және дәстүрлі емес кәсіби рөлдері бар әйелдердің жетістіктері туралы идеялар.

Legitimacy Claims in Public Communication: Automated Text Analysis of Speeches of the Heads of Government in Kazakhstan and Russia

Kalkamanova Assem

PhD. candidate, Faculty of Law and Political sciences, University of Szeged,
Bocskai Street 10-12, Szeged, Hungary
a.kalkaman@gmail.com

Аннотация. Мақалада екі мемлекеттің Қазақстан мен Ресейдің саяси көшбасшыларының қоғамдық дискурстарын зерттеу үшін автоматтандырылған мәтіндік талдаудың қолданылуы көрсетілген. Кез келген саяси жүйенің заңдылығы қоғамдық қарым-қатынаспен және саяси көшбасшылардың риторикасымен анықталады. Сөздік мазмұнын автоматтандырылған талдаудың көмегімен Қазақстан мен Ресей мемлекет басшыларының қоғамдық дискурстарын салыстырмалы талдауым бірнеше маңызды айырмашылықтарды анықтады. Дегенмен, қайталау жиі кездеседі. заңдастыру тәсілдерінің бірі ретіндегі экономикалық көрсеткіштер мен жетістіктер. Екі президенттің арасындағы жұлдызды айырмашылықтар қорғаныс пен ұлтшылдық категорияларында жатыр. Ресей Президенті әскери күштерді, армия мен ядролық қаруды қауіпсіздік тетіктері ретінде ерекше атап өткенімен, Қазақстан басшысы ядролық қарусыздану туралы әңгімелесті. Ұлттық идеялар көпұлттылық пен бірлікте жатыр. Сонымен қатар, Қазақстан басшысы ресейлік президентке қарағанда көпұлтты бейбітшілік пен бірлікке назар аударады.

Түйін сөздер: сандық мазмұнды-талдау, заңдылық, қоғамдық дискурс, саяси риторика, қоғамдық коммуникация.

Аннотация. В статье демонстрируется использование автоматизированного анализа текста для исследования публичных дискурсов политических лидеров двух государств: Казахстана и России. Легитимность любой политической системы определяется публичным общением и риторикой политических лидеров. С помощью автоматизированного словарного контент-анализа мой сравнительный анализ публичных дискурсов глав государств Казахстана и России выявил несколько важных различий. Тем не менее, общим является повторение экономических показателей и достижений в качестве одного из способов легитимизации. Резкие различия между двумя президентами заключаются в категориях обороны и национализма. В то время как президент России подчёркивает военную мощь, армию и ядерное оружие в качестве механизмов безопасности, лидер Казахстана говорит о ядерном разоружении. Национальные идеи заключаются в многонациональном многообразии и единстве. Однако казахстанский лидер подчеркивает многонациональный мир и единство гораздо чаще, чем российский президент. **Ключевые слова:** количественный контент-анализ, легитимность, публичный дискурс, политическая риторика, публичная коммуникация.

Abstract. This paper demonstrates the use of automated text analysis for investigating public discourses of the political leaders of two states: Kazakhstan and Russia. Legitimacy of any political system is determined by public communication and rhetoric of the political leaders. Using automated dictionary-based content analysis, comparative analysis of the public discourses of the heads of states Kazakhstan and Russia revealed several important differences. Still, the common thing is reiteration of economic performance legitimacy claims and achievements have been most important in their speeches. Stark differences between two presidents lie in the categories of Defense and Nationalism. While the president of Russia has emphasized military power, army and nuclear weapons as the mechanisms for security, Kazakhstan's leader talked about nuclear disarmament. National ideas are constituted in the multiethnic diversity and friendship. However, Kazakhstani leader highlights multiethnic peace and unity far more often than the Russian president.

Keywords: Quantitative content analysis, Legitimacy, Public discourse, Political rhetorics, Public communication.

Introduction

The foundation of any political system lies in its legitimacy or, in other words, support by the

public. So, public communication is expected to convey ideas and policy decisions, influence public opinion as efficiently as possible.

I narrow my focus on the most important makers and shapers of public discourse: the heads of government. As both Kazakhstan and Russia have presidential forms of government, their speeches addressed to the public in general constitute my primary data.

In my research I refer to discourse as to what meanings and narratives political actors are trying to convey with their public speeches. Chilton and Schaffner (2002) argue that “doing politics is inevitably rooted in language”. (Chilton and Schaffner 2002, 3)

The effectiveness of legitimacy strategies of the regimes lie in the “the degree of congruence, or lack thereof, between the presentations of what constitutes legitimate rule and the broader spectrum of beliefs, values and expectations held by the population.” (Omelicheva 2016, 5)

The connection between legitimacy and public communication is extremely important, particularly, today, in times of immediate spread of information via internet and social media. Efficiently organized communication with the citizens ensures the stability of a political system: “The underlying premise here is that a political system that cannot shape its own myths and have them told and re-told faces great difficulties in generating support for political rule. (Della Sala 2010, 3)

This study is explorative as it attempts to reveal what discourses and to what scale are conveyed by the leaders of two states Kazakhstan and Russia.

This investigation is exploratory in nature. The purpose of this article is to analyze legitimacy claims in the public discourse of the leaders of two states Kazakhstan and Russia.

In the next section I deliberate on the theoretical underpinnings of legitimacy of a political system and the importance of public communication. Methodology section uncovers data selection, methods and software used for analysis. Finally, I conclude with appropriate figures from computational text analysis.

Literature Review

Legitimation studies started to appear quite recently. (See, Gilley 2009; Maerz 2020;

Tannenberget al. 2021; von Soest and Grauvogel 2017; 2016; Kailitz 2013)

Virtually all political scientists start the discussion of legitimacy with a general concept of legitimacy, specifically, with Max Weber, Lipset (1959), Easton (1965), and Beetham (1991). Weber’s approach that legitimacy is determined by people’s beliefs in legitimacy is criticized by Beetham (1991) for the absence of objectiveness and incomprehensiveness which makes it hard to measure and test. He asserts that actual characteristics of a political regime are not considered in this definition of legitimacy.

Martin Lipset (1959) elaborates in the same vein as Weber by defining: “Legitimacy involves the capacity of a political system to engender and maintain the belief that existing political institutions are the most appropriate or proper ones for the society.” (Lipset 1959, 86) According to Lipset, people consider the political system legitimate if its’ values fit with their own values.

Beetham (1991) extends legitimacy in a significant way and includes three dimensions in it: “There is the legal validity of the acquisition and exercise of power; there is the justifiability of the rules governing a power relationship in terms of the beliefs and values current in the given society; there is the evidence of consent derived from actions expressive of it. These factors, successively and cumulatively, are what make power legitimate. To the extent that they are present it will be legitimate; to the extent that they are absent, it will not.” (Beetham 1991, 13) The first dimension is procedural legitimacy or legal validity of a regime. The example of the third dimension, legitimation through expressed consent, is voting in elections which is an action that demonstrates consent of people.

Tannenberget al. (2021) extended Weber’s three ideal types of legitimacy and constructed four legitimacy claims:

- 1) rational-legal rule,
- 2) the qualities of the leader,
- 3) political ideology,
- 4) performance.

Good governance builds on the concepts of legitimacy, effectiveness, transparency, control and efficiency. (Meuleman 2014, 2) The erosion of legitimacy may lead to revolutionary mobilisation, riots, protests, coup d’etat. Lack of

legitimacy leads to weak or fragile states. Fukuyama marks that adjective weak refers to state strength and not scope, meaning “a lack of institutional capacity to implement and enforce policies, often driven by an underlying lack of legitimacy of the political system as a whole.” (Fukuyama 2004, 96)

Legitimacy shapes power relations (“structures of domination”), a political regime’s means of rule and stability. (Tannenberget al. 2021, 80)

Legitimacy of political systems may be built on the variety of instruments. That is why the role of elections is varied starting from the complete absence of elections to multi-party elections although with several adjustments.

In my perspective, it is possible to analytically differentiate legitimacy of two distinct objects. First, the rulers must be seen as legitimate. Stoker (2018) claims that legitimacy deficit „undermines the ability of power-holders to mobilize resources and promote co-operation and partnership.” (Stoker 2018, 18) If a ruler has come to power through legitimate means in this community, he automatically should become a legitimate head of state. It means that the legitimacy of a head of state or an executive power comes through legal-procedural processes.

The second object of legitimacy is the exercise of power or governance. The exercise of power must be legitimate. Beetham (1991) proposes three dimensions of legitimacy. Undoubtedly, legitimacy of both objects a powerholder and how power is exercised are closely interrelated. An interesting question is whether they can be sustained separately.

Empirical research of (von Soest and Grauvogel 2017) is based on the component of legitimacy propounded by Easton (1965). Specifically, they develop six dimensions of legitimation in authoritarian regimes: ideology, foundational myth (like nationalism, specific societal order, and religion), personalism (a ruler is a charismatic leader), international engagement, procedural mechanisms, and performance. (von Soest and Grauvogel 2016, 2017)

So, literature review on the legitimacy of political systems shows that researchers treat legitimacy as a multi-dimensional concept.

Easton (1965) distinguished diffuse support and specific support. Burnell (2006) also distinguishes internal and external sources of legitimacy. Internal sources include economic performance, material well-being of the people. External legitimacy is played out when the rulers make up a common threat to the nation which requires people to unite and support state. Also, hereditary traditions like those in Iran and Saudi Arabia, political ideology like communism and rigged elections, or in other words, imitation of democratic processes also constitute legitimacy in nondemocratic regimes. (Burnell 2006, 548) One of the most outstanding examples of the internal source of legitimacy can be observed through the Arab spring events: “For a long time, these populist authoritarian states were said to rely on a “social contract”: a reciprocal relationship that guaranteed political acquiescence in return for relatively acceptable economic performances. Due to growing disillusionment, the ruled people in Tunisia and Egypt withdrew from this “social contract” and protested.” (Gerschewski 2013, 19) Often, autocratic regimes promote their “claimed ability to secure order and stability in society rather than prosperity” as the reason for staying in power, thus, being the only savior for the nation.” (Burnell 2006, 558) They demonstrate that only the current autocratic regime is capable of sustaining such security. This is a matter of public communication and propaganda, also.

Many researchers (Dukalskis and Gerschewski 2017; von Soest and Grauvogel 2016; Tannenberget al. 2021) differentiate between claims to legitimacy and legitimacy itself which is in my opinion warranted. It is no surprise that procedure-based and legal validity do not work in autocracies: as a rule, elections are fraudulent in authoritarian regimes. Dukalskis and Gerschewski (2017) conclude:

“...We assume that the concepts of the legitimacy claim of the rulers and the legitimacy belief of the people are the proper concepts for understanding autocratic legitimation. In this sense legitimacy is something that autocracies attempt to acquire or cultivate through their legitimation claims, symbols, narratives, and/or procedures.” (Dukalskis and Gerschewski 2017, 3)

In this research I use legitimacy and legitimacy claims interchangeably keeping in mind

that for authoritarian regimes legitimacy claims are meant.

Von Haldenwang (2017) highlights that legitimacy claims are issued by ‘rulers’, ‘political leaders’ or ‘representatives of the political regime’. (Von Haldenwang 2017, 7) It means that the sources of legitimacy claims should come from the rulers and government directly, through state-owned media and e-government.

Legitimacy in democratic states is relatively clear and easy: we have “the centrality of the rational-legal type”. (Tannenberget al. 2021, 80) Undoubtedly, legitimacy claims in authoritarian regimes are more diverse. Furthermore, Kailitz (2013) focuses on classifying political regimes based on the patterns of legitimation.

Von Soest and Grauvogel (2016; 2017) propose 6 dimensions of legitimation in authoritarian regimes: ideology, foundational myth means, personalism (a ruler is a charismatic leader), international engagement, procedural mechanisms, performance.

Ideology, foundational myth, and personalism are identity based claims: these are concepts which develop sense of community and association with something larger.

Foundational myth is also referred to by Levitsky and Way (2013), Clapham (2012), and Schedler (2013), Schatzberg (2001). Foundation myth may include narratives propagated by the ruling elites that the incumbents were essential in state-building. Della Sala (2010) emphasizes that “Every form of social organization requires narratives to give it meaning and to provide a reason for being. Political authority is no different and has a narrative that frames who can govern, why, how and over whom.” (Della Sala 2010, 1) Ideology is defined as “narratives regarding the righteousness of a given political order... belief system intended to create a collective identity and, in some cases, a specific societal order” (von Soest and Grauvogel 2017, 4) Nowadays, ideology includes references to nationalism, religion. Nationalism is a wide concept. In its extreme level it implies ethnic exclusiveness. However, all examples of nationalism are mentioned in the codebook. Specific characteristic of ideology is that its ideas are used in concrete policies, measures even in such areas as art, music, science. (Linz 2000, 21)

Personalism means reference to two factors. The ruler, ruler’s qualities, extraordinary personality, leadership qualities, charisma and other glorifying descriptive features are emphasized. In addition, references to the ruler’s centrality to achievements.

Procedural legitimacy is the one inherent to democratic systems. In terms of (Beetham 1991, 4) it is legal validity which means that power acquisition takes place according to legal rules accepted by all citizens.

Performance legitimacy was developed from the notion of specific support of (Easton 1965) which implies satisfying the needs and requirements of citizens. This category emphasizes achievements in the analyzed sector, increase in corresponding indicators of performance, economic growth. It is important that the text should contain not just statement of the fact, particularly, in figures. The emotional stress or verbal expressions such as increased, improved, expanded, implemented more than before, plan to expand should be present. This indicator includes mentioning both current achievements and future successes and promises of the government.

International recognition and engagement: I consider that both the recognition from other states and the state’s international role, engagement in international and regional negotiations, humanitarian acts are important. Research on legitimacy beliefs by citizens have more difficulties as these are more nebulous processes to measure. However, such studies exist. Researchers use number of protests, migration patterns, petitions to evaluate beliefs of citizens. (Dukalskis and Gerschewski 2017, 11) Most direct assessment of legitimacy beliefs can be extracted through comprehensive surveys like in Mazepus (2017).

Methodology

Content analysis is the most appropriate for studying legitimation claims. While expert surveys may mix up legitimacy claims and the perception/acceptance of these claims, content analysis looks purely at what is stated by a political leader or governments. Neuendorf (2001) insists that a content analysis can only describe substance characteristics of the content

of the messages and relationships among these characteristics. (Neuendorf 2001, 53) Dukalskis and Gerschewski (2017) claim that discourse and text analysis allow to evaluate legitimacy claims in a systematic, valid and reliable way. (Dukalskis and Gerschewski 2017, 11)

To analyze legitimacy claims of the leaders of the two post-Soviet countries, I apply quantitative content analysis. No doubt, operationalizing the concept of legitimacy is a subjective and cumbersome process. For such concepts like legitimacy, case studies are useful: they help to reveal the mechanics of legitimation within a particular institutional context. Also, confining the analysis to two states provides a comprehensive framework of the dimensions of legitimacy. The wider the range of analyzed cases, the less specific becomes a dictionary.

I use quantitative and qualitative techniques of text analysis to examine the language of the political leaders of two states Kazakhstan and Russia. Given the novelty of analysing large quantities of speeches, this mixed-method approach is most suitable.

Automated text analysis allows us to process huge corpuses of data using computational tools. Specifically, I use WordStat9 software for data processing and analysis. Pre-processing data includes removing stop words and checking spelling.

One of the pioneers in textual analysis of political speeches are Laver and Garry (2000) who applied a predefined dictionary to each word in a political text and then determined word counts in predefined policy dimensions (dictionary).

Quantitative content analysis means supervised techniques of quantitative text analysis. Supervised technique implies the construction of dictionary beforehand to scale legitimation claims in political speeches.

Constructing a well-crafted dictionary which is most appropriate to a particular context is an intensive and important step according to Laver et al., (2003, p. 312)

Maerz (2019) also ensured the validity of her dictionary at the initial stage of analysis by qualitatively assessing a stratified sample of speeches to collect key terms. My approach to use Keyword-in-Context analysis helps with disambiguation of words. KWIC allows to build a

valid dictionary since each word is checked for its validity at the very first stage.

So, my dictionary also included phrases: the cut-off criteria is that a phrase occurring in no less than half of the documents with maximum number of words of 3.

Wordstat 9 allows to use phrases in dictionary due to the fact that it follows order of precedence: phrases are counted first, then words and then a proximity rule can be used.

Why is text used for estimating policy position? Lowe marks that “Text is a direct by-product of political activity by the political actors whose positions we wish to estimate, whether this text takes the form of speeches, debates, written submissions, written rulings, or—by far the most commonly used in the profession for estimating party policy positions—election manifestos issued by political parties.” (Lowe et al. 2011, 124)

To sum up, for dictionary building I used a mixed-method approach which is most prevalent method for constructing a dictionary. It combines qualitative and quantitative methods. Manual or qualitative means reading and rereading through the corpus and deriving categories. Automatic method of construction implies hierarchical cluster analysis or topic modeling that will derive the structure of your corpus and find words that match into these categories. These are automatic methods of unsupervised machine learning.

Developing the category structure in my case is both theory and data driven. As I mentioned earlier, the categories of the variables were constructed based on the studies of von Soest and Grauvogel (2017), Tannenberget al. (2021), and Guriev & Treisman (2019). Instead of a broad category Performance as was done by von von Soest and Grauvogel (2017) I elaborated categories for economic performance and social provision and governance. Also, my dictionary includes Nationalism and International engagement categories.

As a result, I developed categories that are comprehensive and mutually exclusive. The first category in my dictionary is identity-based legitimation. It includes nationalism, religion, anti-western nationalism, and other nationalism variables. Full dictionary is provided in Appendices section.

Economic performance legitimization category is the most crowded: it contains 354 terms. Some of the words have many inflected terms. Usually, they are indicated with asterisk in the dictionary. But some inflected forms of words are of particular interest to me that is why they

are listed separately in the dictionary which increases the total quantity of words in the category. Obviously, the first stage analysis shows that achievements in economy are most widely discussed. Total count of all categories are represented in the table below.

Table 1. Category count of the dictionary.

CATEGORY	Total
DEFENSE	135
DEMOCRACY AND LIBERALISM	141
ECONOMIC PERFORMANCE	354
GOVERNANCE	281
INTERNATIONAL ENGAGEMENT	40
NATIONALISM	127
SOCIAL PROVISION	138
Grand Total	1216

Source: Author.

Democracy and liberalism category does not imply any reference to economic policies and economic liberalism. It basically comprises reference to political pluralism, and includes such terms as “elections”, “democratic”, phrases like “rights and freedoms”, “civic rights”, “constitutional rights”, etc.

Nationalism category includes terms that stress traditions, language and language policies, national minorities, multiethnicity, culture, history with emphasis on heroism and legends, religion. Due to the facts, that my analysis includes only two cases I am able to construct a comprehensive dictionary that takes into account all nuances of nationalism. For example, victory in the Second World War is always discussed as “a sacred war” and in the context of Russian greatness and “masculine image of Putin”, Russian people as heroes who defended the Motherland. (Wood 2011) In Kazakhstan, the Great Motherland War and the Victory day is also celebrated as an exceptional heroism of the Kazakh soldiers, life-saving food provisions to the frontier of the war. Both perceptions of WWII are attributed to the category of nationalism.

Defense category includes vocabulary on military topics, kinds of armament, fight against common threat, such as terrorism, extremism, and so on.

Social provision includes references to social equality, unemployment benefits, support for small businesses.

Based on qualitatively validated dictionary terms, I assess the proportion on each category of legitimacy claims in the political leaders’ speeches.

On selection of speeches. My main strategy for collecting corpus of speeches is that the speeches should address the public in general in order to reflect and deliver their legitimacy claims to the citizens. National addresses to the parliament and speeches that are televised live on main TV channels are a good example. This property ensures that data are representative. Maerz (2019) study comprises texts officially provided in English for the international audience by autocratic regimes which might be cause bias towards inflating democratic styles. I follow a different route.

In my research I treat the public communication of a head of state not as a specific person (N.Nazarbayev, K.Tokayev, or V.Putin and D.Medvedev) but as an institution. It gives me possibility to analyze dynamics of public communication without distinguishing personal characteristics. Overall, the text corpus for Kazakhstan consists of 78 speeches: first president, Nazarbayev till 2019, and Tokayev from 2019 till 2021. I selected the speeches of president of Kazakhstan directed at the general public rather than specific groups or elites. That is why, my data included National Annual Addresses of the president, speeches at the

opening of the first parliamentary sessions (which are televised), speeches at the National Council of Social Trust, speeches at the congresses of the Assembly of People, speeches made at the congresses of the propresidential party Nur Otan. National Council of Social Trust was established in 2020 and included human rights activists, people considered to be social opinion influencers. These Councils were conceived to be intermediaries between general public and authorities as these activists usually reported on these sittings on their social media accounts.

For Russia I chose speeches: National Annual Address to the Federation Council, Direct Line with President, speeches made at the Congresses of United Russia. In case of Russia, I used broadcasted live Direct Lines with President where the leader answers questions from citizens from all over the country while dropping the

questions and the speeches of other people. Usually, such direct lines included his short prepared narrative on economic and social situation in the country in general. Overall, corpus includes 63 speeches during the period of 2000-2021.

Results and Findings

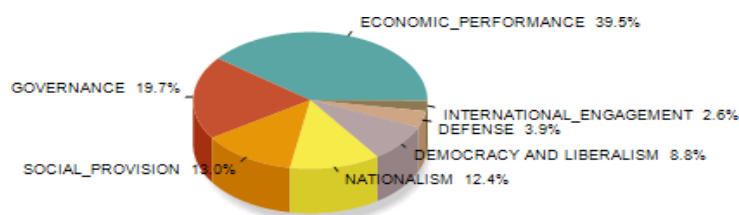
To provide a nuanced analysis, I combine quantitative and qualitative analysis of legitimization strategies in Kazakhstan and Russia.

As was expected economic performance discourse dominates the rhetorics of the leaders of Kazakhstan. It constitutes 39.5% of all legitimization discourses. Governance issues, specifically, on government effectiveness and efforts are second most important discourse in the president's speeches.

Figure 1. Legitimacy claims in the public discourse of President of Kazakhstan, 2006-2021

Democratic and liberal values constitute the same share in the speeches of two presidents. The reference to democratic and liberal

In comparison to Kazakhstan's leader, president of Russia accent on economic performance is stronger. Crucial difference

procedures has been approximately the same through all the years of analysis which means that the public accent has not reduced attention towards civil society organizations, activists.

between the rhetoric of Kazakhstani president and Russian president is defense issues. The discourse on defense of the Russian president is three times more intense.

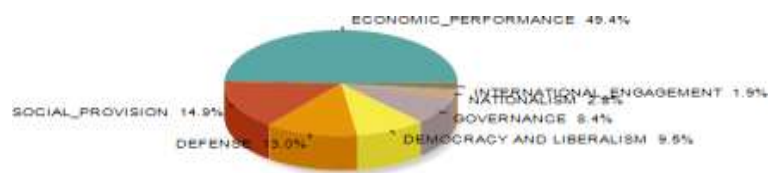

Figure 2. Legitimacy claims in the public discourse of President of Russia, 2006-2021

When talking about defense president of Russia in the majority of times discusses security issues, military forces (army, military officers), ballistic missiles, nuclear weapons and other kinds of missiles. In contrast to Russia, Kazakhstan referred to armament and missiles mostly as the process of disarmament and peace. Figure 3 below demonstrate most frequent defense terms used by the Russian president.

Nationalism category does not imply negative connotation in my dictionary. It consists of terms describing cultural, national politics and national programs and projects in the country. For both Kazakhstan and Russia national ideas meant multiethnicity, multiethnic and multicultural unity and peace. However, these ideas of multiethnic friendship have been accentuated by Kazakh president four times more often than by Russian president.

Furthermore, in Kazakhstan the organ of the Assembly of people was established highlighting the importance of multiethnic politics and culture.

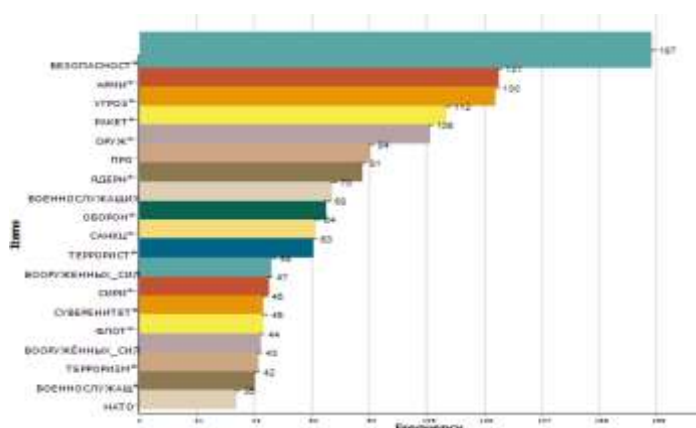

Figure 3. Most frequent terms in Defense category used by the president of Russia, 2000-2021

Conclusion

Public communication and the discourse of political leaders is of crucial importance for scholar from different fields: political scientists, sociologists, language experts.

Political speeches of the leaders of countries reveal a lot about current politics and decision-making processes.

Earlier theories, specifically, by Von Soest (2017) came to conclusion that performance-based legitimation is important for all kinds of political systems. The examples of Russia and Kazakhstan confirm this assumption. Sectoral performance were emphasized stronger than all other claims by the heads of government both in Kazakhstan and Russia.

Stark differences between the public discourses of two leaders lie in the categories of Nationalism and Defense. Ideas on multicultural national unity are emphasized by the president of Kazakhstan four times more often than by the president of Russia.

Defense category is more important in the public communication of the president of Russia. He accentuates the army, different kinds of missiles and weapons for ensuring security for the country.

Most importantly, this study demonstrates the use of dictionary-based content analysis and automated textual analysis which are basically overlap in modern science. Legitimation strategies are uncovered and can be easily traced using these methods.

References

1. Beetham David. *The Legitimation of Power*. Houndsmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave (1991).
2. Burnell Peter. *Autocratic Opening to Democracy: Why Legitimacy Matters*. // *Third World Quarterly*. - 2006. - 27(4). - pp. 545–62. <https://doi.org/10.1080/01436590600720710> (August 31, 2021).
3. Chilton Paul, and Christina Schäffner. *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. John Benjamins Publishing (2002).
4. Della Sala, Vincent. *Political Myth, Mythology and the European Union*. // *JCMS: Journal of Common Market Studies*. - 2010 - 48(1). - pp. 1–19. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-5965.2009.02039.x> (September 30, 2021).
4. Dukalskis, Alexander, and Johannes Gerschewski. *What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation*. // *Contemporary Politics*. - 2017. - 23(3). - pp. 251–68. <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1304320> (September 28, 2021).
5. Easton David. *A Systems Analysis of Political Life*. (1965)
6. Fukuyama, Francis. *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Cornell University Press. (2004) <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvrf8c1g> (July 28, 2021).
7. Gerschewski, Johannes. *The Three Pillars of Stability: Legitimation, Repression, and Co-Optation in Autocratic Regimes*. // *Democratization*. - (2013). - 20(1). - pp. 13–38. <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738860> (August 31, 2021).
8. Gilley, Bruce. *The Right to Rule: How States Win and Lose Legitimacy*. Columbia University Press. (2009)
9. von Haldenwang, Christian. *The Relevance of Legitimation – a New Framework for Analysis*. // *Contemporary Politics*. - 2017. - 23(3). - pp. 269–86. <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1304322> (October 12, 2021).
10. Kailitz, Steffen. *Classifying Political Regimes Revisited: Legitimation and Durability*. // *Democratization*. - 2013. - 20(1). - pp. 39–60. <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738861> (September 1, 2021).
11. Laver, Michael, Kenneth Benoit, and John Garry. *Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data*. // *American Political Science Review*. - 2003. - 97(2). - pp. 311–31. https://econpapers.repec.org/article/cupapsrev/v_3a97_3ay_3a2003_3ai_3a02_3ap_3a311-331_5f00.htm (November 4, 2021).
12. Lipset, Seymour Martin. *Some Social Requisites of Democracy: Economic*

- Development and Political Legitimacy. // *The American Political Science Review*. - 1959. - 53(1). - pp. 69–105. <https://www.jstor.org/stable/1951731> (September 23, 2021).
13. Lowe, Will, Kenneth Benoit, Slava Mikhaylov, and Michael Laver. Scaling Policy Preferences from Coded Political Texts. // *Legislative Studies Quarterly*. - 2011. - 36(1). - pp. 123–55. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1939-9162.2010.00006.x> (November 4, 2021).
14. Maerz, Seraphine F. The Many Faces of Authoritarian Persistence: A Set-Theory Perspective on the Survival Strategies of Authoritarian Regimes. // *Government and Opposition*. - 2020. - 55(1). - pp. 64–87. <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/abs/many-faces-of-authoritarian-persistence-a-settheory-perspective-on-the-survival-strategies-of-authoritarian-regimes/7FCA47E0A5C484EB18A0744E04641886#.W2Lpf83Xnic.twitter> (June 16, 2021).
15. Mazepus, Honorata. What Makes Political Authorities Legitimate? Students' Ideas about Legitimacy in Five European Democracies and Hybrid Regimes. // *Contemporary Politics*. - 2017. - 23(3). - pp. 306–27. <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1306762> (September 28, 2021).
16. Meuleman, L. Governance Frameworks. In *Global Environmental Change*, Dordrecht, The Netherlands: Springer (2014). <http://www.springerreference.com/docs/html/chapterdbid/304991.html>.
17. Omelicheva, Mariya Y. Authoritarian Legitimation: Assessing Discourses of Legitimacy in Kazakhstan and Uzbekistan. // *Central Asian Survey*. - (2016) - 35(4). - pp. 481–500. <https://doi.org/10.1080/02634937.2016.1245181> (November 24, 2021).
18. von Soest, Christian, and Julia Grauvogel. Comparing Legitimation Strategies in Post-Soviet Countries. In *Politics and Legitimacy in Post-Soviet Eurasia*, eds. Martin Brusis, Joachim Ahrens, and Martin Schulze Wessel. pp. 18–46. London: Palgrave Macmillan UK (2016). https://doi.org/10.1057/9781137489449_2 (September 10, 2021).
19. Identity, Procedures and Performance: How Authoritarian Regimes Legitimize Their Rule. // *Contemporary Politics*. - 2017. - 23(3). - pp. 287–305. <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1304319> (September 9, 2021).
20. Stoker, Gerry. Governance as Theory: Five Propositions. *International Social Science Journal*. - 2018. - 68(227–228). - pp. 15–24. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/is.sj.12189> (July 14, 2021).
21. Tannenbergs, Marcus et al. Claiming the Right to Rule: Regime Legitimation Strategies from 1900 to 2019. // *European Political Science Review*. - 2021. - 13(1). - pp. 77–94. <https://www.cambridge.org/core/journals/european-political-science-review/article/claiming-the-right-to-rule-regime-legitimation-strategies-from-1900-to-2019/6394D262B708B6199B115DFFEE11BE7C> (September 20, 2021).
22. Wood, Elizabeth A. Performing Memory: Vladimir Putin and the Celebration of World War II in Russia. // *The Soviet and Post-Soviet Review*. - 2011. - 38(2). - pp. 172–200. https://brill.com/view/journals/spsr/38/2/article-p172_6.xml (November 25, 2021).

Жастар арасында саналы өзіндік даму

Наурызбаева Д.Қ.¹, Қаржаубаева Г.Н.², Саменова А.А.³,
Мыңжасар Ә.Т.⁴, Дүйсенхан Ж.Н.⁵

¹²³⁴⁵ Алматы Менеджмент Университет, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа. Бұл мақалада қазіргі таңдағы жастардың дамуға деген талпынысы мен негізгі мақсаттары талданады. Жалпы қоғамның дамуы, болашаққа деген сенімді көзқарастың қалыптасуының бәрі жинақтала келе сол қоғамдағы жастарға байланысты. Мақалада өскелең ұрпақтың қызығушылығы ескеріле отырып, олардың болашаққа деген көзқарасы көрсетіледі. Арнайы зерттеуде жасөспірімдердің құндылықтары аталып, зерттеудің нәтижесі баяндалады. Мақаланың мақсаты - жастарға бағыт-бағдар ғана беріп қоймай, жалпы саналы дамуды насихаттау, олардың бойындағы патриоттық сезімді арттыру, ізгілікті әрі рухани дамуына қол ұшын созу болып табылады. Мақаланы оқи отырып, сіздер көптеген пайдалы ақпарат, дамуға арналған кеңестер мен ой-өрісті шындайтын кітаптар жайлы сөз қозғалды.

Түйін сөздер: жастар, болашақ, саналы даму, құндылық, руханият, қоғам.

Аннотация. В данной статье анализируется стремление и основные цели современной молодежи к развитию. Развитие общества в целом, формирование уверенного отношения к будущему все зависит от молодежи в данном обществе. В статье с учетом интересов подрастающего поколения определяется их взгляд на будущее. Говоря о том, что будущее страны в руках молодежи, можно однозначно сказать, что современное поколение развито и осознано. В качестве доказательства мы можем указать на проведенное исследование. В специальном исследовании отмечаются ценности подростков и излагаются результаты исследования. Целью статьи является не только ориентация на молодежь, но и пропаганда сознательного развития в целом, повышение чувства патриотизма, содействие гуманному и духовному развитию. Прочитав эту статью, вы узнаете много полезной информации, советов по развитию и книг, заставляющих задуматься. Надеемся, что наша статья вызовет у всех желание развиваться и поможет достичь больших высот.

Ключевые слова: молодежь, будущее, сознательное развитие, ценность, духовность, общество.

Abstract. This article analyses the aspirations and basic goals of today's youth for development. The development of society as a whole, the formation of a confident attitude towards the future all depends on the youth in this society. The article, taking into account the interests of the younger generation, defines their view of the future. By saying that the future of the country is in the hands of the youth, we can clearly say that the modern generation is developed and aware. As proof, we can point to a study carried out. A special study celebrates the values of adolescents and presents the results of the study. The aim of the project is not only to target young people, but also to promote conscious development in general, to increase the sense of patriotism and to promote humane and spiritual development. After reading this article, you will learn a lot of useful information, development tips and thought-provoking books. We hope that our article will encourage everyone to develop and reach greater heights.

Keywords: youth, future, conscious development, value, spirituality, society.

Кіріспе

Z ұрпағы деп 1999 бен 2010 жылдардың арасындағы жастарды атайды. Ол аралықта гаджеттердің дәуірі келгенін барлығымыз білеміз. Сондықтан, олардың көбісі жүре алмай және сөйлей алмай тұрып, смартфонмен танысқан. Ал үлкен ұрпақтың көбісі олардың қызықтарын түсінбей: ой-өрісі тар, мақсатқа жете алмайтын, шет елге еліктейтін, жауапкершілікті өз мойнына ала алмайтын жастар деп айыптайды. Сізге де осы сөздер таныс па?

Дегенмен, жас ұрпақ өз “қияли” әлемінде өмір сүріп жатырғанын

мойындауымыз керек. Қазіргі әлемде бәрі өзгерді, сондықтан қазіргі жастар да өзгерді.

Бұрын-соңды естімеген жаңа хоббилер пайда болып жатыр. Қазіргі ұрпақ қуып келе жатқан сән де өзгеруде. Сондықтан, 21 ғасырдағы жастар бұрынғы жас ұрпақтың ойлағанынан басқа, ерекше бағытта ойлайды. Бұл мақалада біз үлкендердің ескі стереотиптеріне қарсы, жастардың көзқарасын түсіне алатын фактілерді қозғайтын боламыз.

Әдеби шолу

«Социологиялық зерттеу» Л.А. Журавлева, Н.В. Завьялова

Жастар - барлық жаңалықтарға ашық, еркіндік пен өзін-өзі дамытуды жақсы көретін қоғам екенін бәріміз білеміз. Бұл мақалада жастар деген не және оған не тән туралы айтылады. Жастарға динамикалық және өзін-өзі дамытуға, болашаққа деген ұмтылыс тән. Жастық шақта біз бәріміз жоғары білім алуға, мәдени нормалар мен құндылықтарды білуге, ешқашан бір орында отырмауға, барлық әрекеттеріміз үшін өзін-өзі бақылау мен жауапкершілікті алуға тырысамыз.

Жастардың этникалық, доминантты, жасқа бағдарланған айырмашылықтарға бөлінетіні ешкімге құпия емес. Бірақ бұған қарамастан, менің ойымша, қазіргі жастар өте дамыған. Жастардың пікірі, мүдделері, қалауы, бағыты бар және көптеген заттардың құндылықтарын біледі. Біздің заманымыздағы балалар да өте төзімді және жасына қарамастан өте ақылды [1].

«Жастар қазіргі заманның сын-тегеуріндерінің алдында: әлеуметтік зерттеулердің өзекті мәселелері» М.А. Ядова

Бұл мақалада жастардың негізгі тұжырымдамасы - жас екендігі айтылған. Көптеген сарапшылардың пікірінше, жастың төменгі шекарасы жыныстық жетілу, мектепті бітіру, кәсіптік оқыту мен дамудың басталуы, ал жоғарғы - заңды жас, неке және жеке жетілу уақыттарымен байланысты.

КСРО - да және батыста жастар мәселелеріне деген қызығушылық сәйкес себептермен туындағанына қарамастан, бұл тақырыпқа деген көзқарастар әр түрлі болған. Кеңестік және батыстық дискурстарды біріктіретін жалғыз фактор бұрынғы эксперименттік қоғам тарапынан жастарға "Объектілік-эксплуатациялық" көзқарас болды.

Қорытындылай келе, мен қазіргі уақытта жастар өте ақылды қоғам деп айта аламын. Біз ерекше, өте ақылды, дамуға ұмтылатын адамдармыз. Біз ересектерге қарап, олардың қателіктеріне қарап үйренеміз [2].

Әдістер

Жастардың саналы дамуға деген талпынысы жоғары екенін дәлелдеу үшін арнайы сауалнама жүргізілген болатын. Сауалнамаға

60-қа жуық адам қатысып, бұл мәселеге деген өз көз-қарастарын айтты. Жасы, жынысы деген сұрақтардан бөлек, бұл жерде олардың немен айналысатыны, болашақтағы мақсаты мен құндылықтары анықталды.

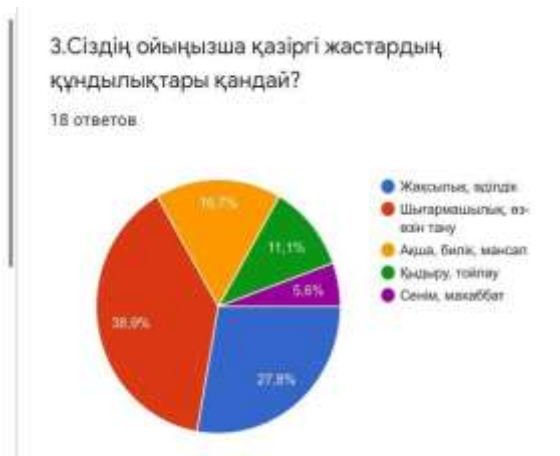
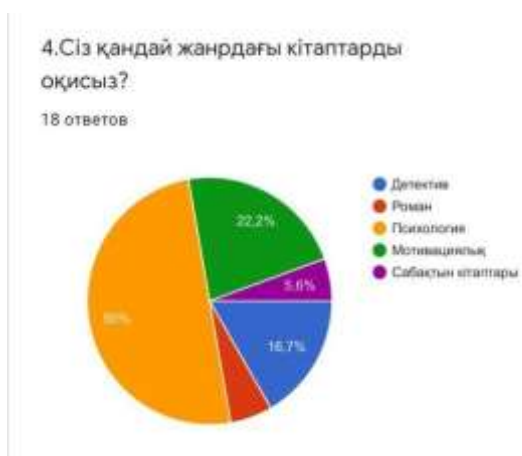
Қазіргі сәтте жастар бұрынғыша үлкендердің айтқанымен ғана шектеліп қоймай, өз дегеніне жету үшін бар күштерін аямай жүр. Керек десе, кейбіреулері тіпті оқуын тастап, өз арманын қуып кетіп жатыр. Әрине де, біз бұл жолды қолдамаймыз, өйткені жоғары білім маңызды, алайда өз дегеніне жетіп, сол жолда керемет шындықтарды бағындырып жатса, оның еш жамандығы жоқ шығар. Мәселен, еліміздің туын асқақтатып, шет елдерді өз өнерімен таңқалдырып жүрген жастарымыз: Дәнелия Тулешова, Қарақат Башанова, Иманбек Зейкенов, Айсұлтан Сейітов т.б. Олардың барлығы да өз жолдарын тауып, үнемі талпыныс үстінде болып, дамып, осындай жетістіктерге жетіп жатыр. Біз дәл қазір ең танымал бірнешесін ғана айттық. Ал өз өнерлерін жасырып, дамымай не ерініп іс жасамай жүргендері қаншама?! Сондықтан ешқашан тоқтамау қажет, өзінді үздіксіз дамытып, кітаптар оқып, барлық арманыңды мақсатқа, одан кейін оны жүзеге асыруға күш жұмсау керек.

Нәтижелер

1) Идеяларды ұсыну: Жастар әр түрлі мәселеге өз ойларын айтуға үнемі талпынысып отырады. Бұл керемет, өйткені олар біздің заманның сын-қатерлеріне тиімдірек, актуалды жауаптар ұсынады.

2) Заманның өзгеруін талап ету: Жастардың әрекет етуге және басқаларды әрекетке шақыруға мүмкіндіктері мол. Бүгінгі белсенді жандар жаңа технологияларды, соның ішінде әлеуметтік желілерді де пайдалануда.

3) Көшбасшы ретінде әрекет ету: Жастар өз құқықтары мен көшбасшылық қасиеттерін біле отыра, өз проекттерімен елін өзгерістерге әкеле алады. Сонымен қатар, олардың ұйымдары мен бірлестіктері азаматтық қоғамды дамыту үшін және белсенділер қатарын көбейтуге жан-жақты қолдауды қажет етеді.

Қорытынды және талқылау

Қазіргі жастардың көптеген мүмкіндіктері бар. Олардың алдында барлық жолдар, барлық университеттер, барлық елдер ашық. Бұл сөзсіз еркіндік! Біз шығармашылықпен айналыса аламыз, ғылыммен айналыса аламыз. Қазіргі жастар үшін өмір ашық. Сонымен қатар, қазіргі жастардың, өткеннен айырмашылығы, өз пікірін, ойын ашық айталады, өз құқықтарын біледі.

Қазіргі жастардың қиын міндеттері бар. Бұл тәуелсіз елде туылған адамдар, олар ескі жүйеге қарсы тұрады және қиын миссияға ие: жаңа ел құру, келесі жас ұрпақтарға үлгі болу. Бүгін партада отырғандар он-жиырма жылдан кейін біздің министрлер, саясаткерлер және дәрігерлер болады, демек, біздің еліміздің әл-ауқаты олардың ұмтылыстарына, тілектеріне, идеяларын жүзеге асыру қабілеттеріне байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Социологиялық зерттеу Л.А. Журавлева Н.В. Завьялова. Жастар инновациялық әлеуметтік қауымдастық ретінде - <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezh-kak-innovatsionnaya-sotsialnaya-obschnost/pdf>

2. М.А. Ядова - Жастар қазіргі заманның сын-тегеуріндерінің алдында: әлеуметтік зерттеулердің өзекті мәселелері http://inion.ru/site/assets/files/3958/2018_snt_molodezh.pdf

Әлемдік пандемияның Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерлік деңгейіне әсері

Ногайбекова Назым Жубанышқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ., Қазақстан

Аннотация. Бүкіл әлем COVID-19 атты жаңа дағдарысқа тап болды және ол шағын және орта кәсіпкерлікке де өз зардабын алып келді. Дағдарыс кезеңінде жеке кәсіпкерлер мен орта кәсіпорындар санының азаюы байқалады, ал шағын кәсіпорындар саны артады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнесті дамытудың басым бағыттарын әзірлеу және оның келешегін зерттеу ерекше өзектілікке ие болады. Кәсіпкерлікті дамыту үшін проблемалардың болуы, оның қазіргі жағдайдағы даму перспективасы таңдалған зерттеу тақырыбының өзектілігін айқындады.

Түйін сөздер: Өтімділік, бәсекеге қабілеттілік, артықшылық, экономикалық өсім, инновациялық белсенділік, табыс, әлемдік рейтинг.

Экономика жаңа дағдарысқа тап болғанына қарамастан, ШОБ секторындағы кәсіпорындар санының қысқаруы байқалмады. Дағдарыс кезеңінде жеке кәсіпкерлер мен орта кәсіпорындар санының азаюы байқалады, ал шағын кәсіпорындар саны артады. Сондықтан, қазіргі жағдайда ШОК кәсіпорындарының санын ұлғайтуды жалғастырудың негізгі себептерінің бірі, ең алдымен, осы кәсіпорындардың көлеңкеден шығу процесі болып табылады. Бұл процесс, ең алдымен, қызмет ауқымы кеңейетін перспективалы бизнеске әсер етеді, ал мемлекеттік қолдаудың әртүрлі формаларына қол жеткізу олардың заңды ортада одан әрі дамуына көмектеседі. Сондай-ақ, көлеңкелі экономиканы қысқарту процесінде әлеуметтік дистанция арқасында коммуникациялардың да, төлемдердің да цифрлық арналардың рөлі артқандығы маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Республикасында 2020 жылы әлемдік пандемияға байланысты жүргізілген қолдау шаралары [1]:

– Ақша саясаты: теңге қысымға ұшыраған кезде наурыз айының ортасында ставканың көтерілуінен кейін Қазақстан Ұлттық Банкі (ҚҰБ) оны 9,5% - ға дейін төмендетіп, пайыздық ставкалардың дәлізін +/- 2%-ға дейін кеңейтті. Бұдан басқа, ҚҰБ коммерциялық банктер үшін қайта қаржыландыру операцияларын әлсіретті, ал теңгені қолдау үшін ММ үшін валюталық бақылау енгізілді.

– Фискалдық саясат: Үкімет жергілікті жерлерде салықтық жеңілдіктер мен қолдауды болдырмайтын дағдарысқа қарсы жалпы пакет 4,4 триллион теңгені (шамамен 10 млрд, АҚШ доллары немесе ЖІӨ-нің 6-7%) құрайтынын жариялады. Сондай-ақ, шағын және орта бизнесті қолдау бойынша қосымша шаралар енгізілді.

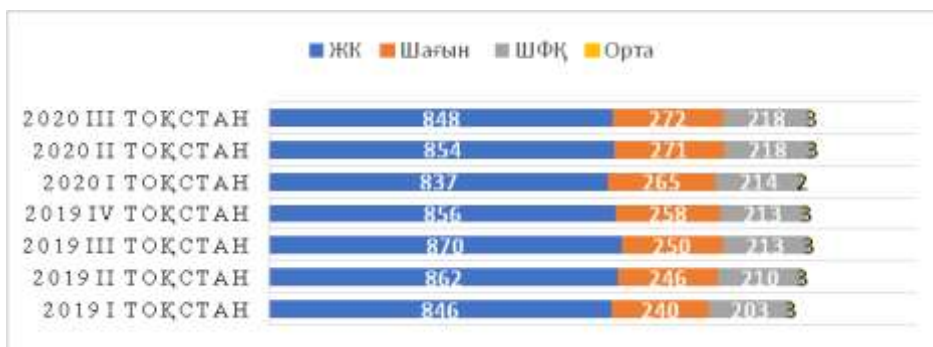
– Қызметкерлерді қолдау және әлеуметтік көмек: ұлттық әлеуметтік қамсыздандыру қоры фирмалар арқылы жалақы төленбейтін демалыстағы ШОК қызметкерлеріне (айына 42 000 теңге немесе 95 АҚШ доллары) төтенше жағдай аяқталғанға дейін жіберілетін жалақыға субсидиялар берді. Сонымен қатар, атаулы әлеуметтік көмек (АӘК) алатын аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар мен ересектер, мүгедектер мен мүгедек балаға күтім жасайтын ата-аналар азық-түлік себеттерін алады.

– Фирмаларды қолдау: айналымы 40% - дан асатын фирмалар өздерінің белгіленген шығындарының бір бөлігін жабу үшін ақшалай қолдау ала алады (80% - ға дейін); құлыптауға байланысты уақытша жабылуға мәжбүр фирмаларға белгіленген шығындардың толық өтемақысы беріледі. ҚҚС және жалақы салығын төлеу кейінге қалдырылды, сонымен қатар шағын және орта кәсіпорындар үшін де, ірі фирмалар үшін де қосымша өтімділікті қамтамасыз ету

үшін несиелерді кепілдендірудің бірнеше схемасы жасалды.

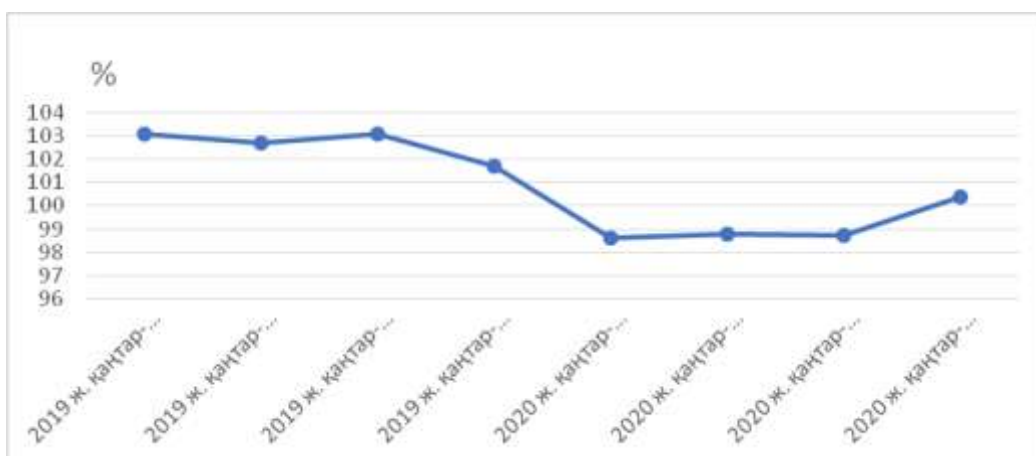
Нақты көрсеткіштерге тоқталатын болсақ, төменде 1-2-суреттерде Қазақстан Республикасында 2019-2020 жылдар

аралығындағы ШОК субъектілер саны мен олардың өсу қарқыны берілген.

1-сурет. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері санының өсуі

Ескерту – [2] әдебиет көзі негізінде құрастырылған

2-сурет. Тіркелген ШОК субъектілері санының өсу қарқыны

Ескерту – [2] әдебиет көзі негізінде құрастырылған

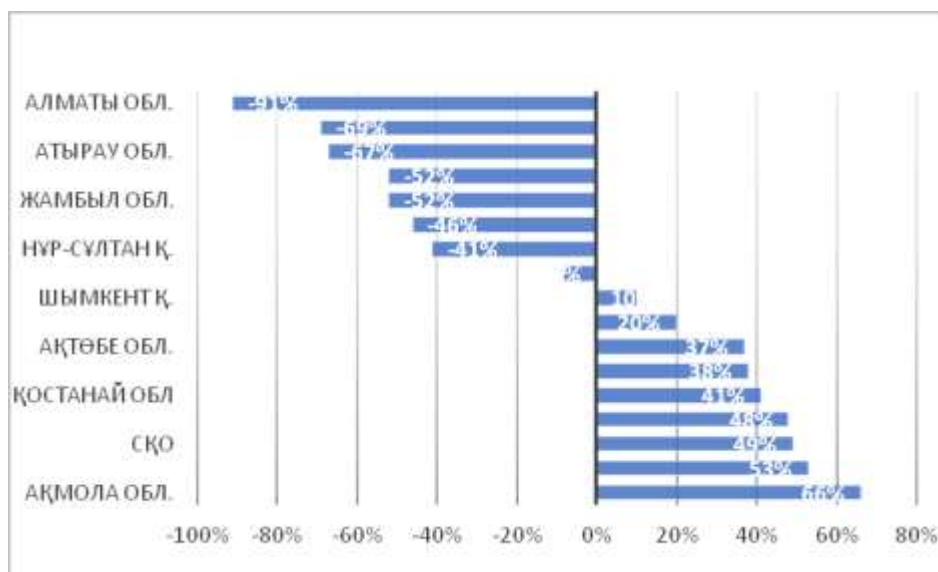
Жоғарыда көрсетілген суреттер арқылы ШОК субъектілері санының 2020 жылы шұғыл түрде төмендегенін байқауға болады. Алайда, жылдың соңына таман көрсеткіштер жоғарылай бастағаны анық.

2020 жылдың екінші тоқсанында Қазақстан экономикасының жұмыссыздық деңгейі 4.8%-дан 5%-ға дейін артты. Сонымен қатар, локдаунға байланысты жұмыспен қамтылғандар статистикасында жұмыс берушінің бастамасы бойынша уақытша жұмыспен қамтылмаған және ақы төленбейтін демалыстағы адамдар санының өсуі байқалды. Екінші тоқсанда мұндай адамдардың саны бірінші тоқсандағы 130 мыңға қарағанда шамамен 545 мыңға жетті. Ресми

жұмыссыздарды ескере отырып, олардың жалпы саны шамамен 1 миллионға немесе 11% - ға жетті. Мысалы, 42.5 мың арнайы жәрдемақыны шілде және тамыз айларында 2.4 млн адамнан, яғни жұмыс күшінің 26%-ы алды. Өңірлік деңгейде уақытша жұмыспен қамтылмағандарды ескеретін жұмыссыздық көрсеткіші Қарағанды облысында 19%-ға, Ақтөбе облысында 16%-ға жетті, ал көптеген өңірлерде 10%-дан асты. Сонымен қатар, санитарлық шектеулерге байланысты шағын және орта бизнес саласындағы жұмыссыздық айтарлықтай үлкен, сонымен қатар жұмыссыздықтың жалпы жоғары деңгейі ШОК қызметтеріне сұраныстың азаюын білдіреді [3].

Экономикада пандемиядан болатын зардап айтарлықтай күрделі екені анық. Жалпы Қазақстан бойынша 2020 жылдың бірінші жартыжылдығында шағын кәсіпорындардың пайдасы 1 трлн тг-ге немесе

жылдық мәнде 31%-ға қысқарды. 3-суретте шағын кәсіпорындардың салықтарын төлегенге дейінгі пайданың өзгеру көрсеткіші көрсетілген.

3-сурет. 2020 ж. I жартыжылдықта өңірлер бөлінісіндегі шағын кәсіпорындардың пайдасы

Ескерту – [2] әдебиет көзі негізінде құрастырылған

Осылайша, пайданың ең көп төмендеуі ірі аймақтарда болды, ал пайданың өсуі экономикасы шағын өңірлерде байқалды, бұл ел бойынша пайданың жалпы көрсеткішінің төмендеуін анықтады. Алматы облысында бірінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша пайданың төмендеуі 91%-ға жетті, БҚО мен Атырау облысындағы фирмалардың табысы шамамен 70% төмендеді, мұны шикізат бағасының құлдырауы салдарынан мұнай-газ секторына жатқызуға болады. Сонымен қатар, пайда тіпті өскен өңірлер де болды, мысалы, Ақмола облысында – 66%, Қызылорда, Түркістан және СҚО-да шамамен 50% [2].

Экономиканың көптеген салалары дағдарыс көріністерінен және эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауынан зардап шекті. Пайданың төмендеуінің үлес салмағы бойынша бірінші орында 33% төмендеген сауда-саттық болды. Пайданың ең көп төмендеуін тау-кен өнеркәсібі (-84%), электрмен жабдықтау саласы және басқалары (-74%), жылжымайтын мүлікпен операциялар секторы (-69%) бастан кешірді. Өңдеу

саласында қалыптасқан қолайсыз экономикалық жағдайға қарамастан, шағын кәсіпорындардың пайдасы 2020 ж. I жартыжылдықта 67%-ға, ауыл шаруашылығында 63%-ға, құрылыста 52%-ға және телекоммуникация секторында 39%-ға өсті [3].

2020 жылдың 8 айында республикалық бюджет шығыстары 20%-ке немесе 1.5 трлн тг-ге өсті. Дағдарысқа қарсы шаралардың жалпы пакеті көптеген фискалдық және әкімшілік қолдау шараларын есептемегенде, ЖІӨ-нің шамамен 6 трлн тг немесе 8.5%-ына сәйкес келеді. Атап айтқанда, экономиканың зардап шеккен секторларында ШОБ кредиттері бойынша мөлшерлемелерді субсидиялауға 0.8 трлн тг бөлінеді [4].

Бұл шаралар шағын және орта бизнесті жедел қолдай алды және ең жағымсыз сценарий бойынша жағдайдың дамуына жол бермеді. 2020 жылы теңге бұрынғы дағдарыстарға қарағанда едәуір аз жоғалды (2009 жылғы 24%-ға қарағанда ~7%, 2015 жылы екі есе төмендеді), инфляция таргет шеңберінен 4-6%-ға шықты, бірақ жерде 7%

деңгейінде тұр. Тиісінше, ШОК саласындағы және тұтастай алғанда экономикадағы жағдай біртіндеп түзеле бастады, халықтың қажеттіліктері кетпей, тек сатып алу қабілеті белгілі бір уақытқа қысқарады, ал әлеуметтік дистанцияны сақтау шаралары икемді бола бастады [4].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сидорович А.В., Ә.Ә. Әбішевтің редакциялауымен Ұлттық экономика,

Экономика баспасы. - Алматы, 2010 – 165-166 б.б.

2. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалау агенттігі Ұлттық статистика бюросы мәліметтері [Электрондық ресурс] <https://stat.gov.kz>

3. Economics and statistics, 2009, No8. Article”problems of development of small business and their solutions.”, “The current state of small business in RK”. – p.52.

4. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі мәліметтері [Электрондық ресурс] <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy>

Серикбаева Қ.¹, Алиасқар Д.Б.², Қайырғалиева Н.Ж.³, Шамыран Қ.С.⁴

«Халықаралық қатынастар және экономика», «Урбанистика және Сити-менеджмент»,
«Мейрамхана ісі және қонақ үй бизнесі» мамандықтарының студенттері
¹²³⁴ Алматы Менеджмент Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Басқару психологиясы – бүкіл ұжымның қызметін одан әрі шешу және басқару үшін психологиялық білімді анықтайтын ғылым екенін мақаламызда айта кеттік. Бұл ғылыми жұмыста осы саланың мақсаттары, жеке тұлғаға қатысты теориялар, жұмысқа деген ынталандыру және қанағаттану, сондай-ақ басқару психологтары қолдана алатын әртүрлі құралдар туралы сөз қозғалды. Басқару процестері мен институттарының психологиялық жағын, басқарудың психологиялық өлшемін зерттеу, басқару қызметінің психологиялық заңдылықтарын зерттеу барысы талқыланады. Басқару психологиясының мақсатындағы жетістіктерін мысал ретінде қарастыра отырып оның шешу құралдарына тоқтала өтілді.

Түйін сөздер: Басқару, ұйымдастыру, мақсат, уәждеме, топтық өнімділікті бағалау, жүйелік тәсіл, жағдаяттық тәсіл, үдерістік тәсіл.

Аннотация: Мы упоминали в нашей статье, что психология управления - это наука, которая определяет психологические знания для дальнейшего решения и управления всей командой. В этой статье обсуждаются цели этой области, теории личности, мотивации и удовлетворенности работой, а также различные инструменты, которые могут быть использованы психологами менеджмента. Обсуждаются изучение психологической стороны процессов и институтов управления, изучение психологического измерения управления, изучение психологических законов управления. На примере достижений психологии управления обсуждались способы ее решения.

Ключевые слова: менеджмент, организация, цель, мотивация, оценка работы группы, системный подход, ситуационный подход, процессный подход.

Annotation: We mentioned in our article that management psychology is a science that determines the psychological knowledge for the further solution and management of the entire team. This paper discusses the goals of this field, theories of personality, motivation and satisfaction with work, as well as various tools that can be used by management psychologists. The study of the psychological side of management processes and institutions, the study of the psychological dimension of management, the study of the psychological laws of management are discussed. Considering the achievements of management psychology as an example, the means of its solution were discussed.

Keywords: Management, organization, purpose, motivation, assessment of group performance, systematic approach, situational approach, process approach.

Кіріспе

Басқару психологиясы қазіргі заманғы ұйымда көшбасшылықты тиімді басқарудың психологиялық құралдарын жасауға мүмкіндік береді, бұл болашақ менеджерлердің негізгі кәсіби даярлығы жүйесінде маңызды. Басқару қызметінің әртүрлі психологиялық аспектілерін, менеджерлер мен психологтар кездесетін қазіргі ұйымдық және іскерлік шындықтарды сипаттау кезінде оның жеке бағыттары мен бағыттарының даму дәрежесінің шектен тыс біркелкі еместігін ескеру қажет. Бұл біркелкі емес көптеген психологиялық және

басқарушылық жұмыстарды, соның ішінде өмірбаяндық жұмыстарды, сондай-ақ жеке басқарушылық, коучингтік және кеңес беру тәжірибесіне, басқару психологиясының практиктеріне жүгінуді талап етті. Ұйымдарды басқаруға тән қарама-қайшылықтар, қиындықтар мен парадокстар көбінесе психологиялық себептермен анықталатынын ескеру, маңызды мәселеге жатқызамыз.

Негізгі бөлім

Басқару психологиясы-бұл көбінесе ұйымдастырушылық және өндірістік

психологияның құрамдас бөлігі ретінде жіктелетін пән. Бұл жұмыс орнындағы, ұйымдағы немесе компаниядағы топтардың, жеке адамдардың және ұйымдардың тиімділігіне назар аударады. Мақсаты - ұйым менеджерлері кез-келген ұйымда немесе компанияда бола алатын топтар мен адамдарға тән психологиялық заңдылықтарды жақсы түсінуі. Басқару психологиясының көмегімен кез-келген менеджер ұйымдағы жұмыстың сапасына немесе мөлшеріне нашарлататын әсер етуі мүмкін кез-келген зиянды мінез-құлықтың алдын алады және болжай алады. Басқару психологиясы адамға ұзақ мерзімді алғышарттарда ұйымға немесе компанияға пайда әкелетін әртүрлі әдістер мен әдістерді басқаруға немесе енгізуге көмектеседі. Осы саланың маңызды бөлігі болып табылатын басқа да көптеген мәселелер мен теориялар бар.

Әдеби шолу

Басқару психологиясының мақсаттарына қарай негізгі бөлімдерге бөліп, қолданатын құралдарды анықтаймыз. Осы саланың дамуының алғашқы кезеңдерінде психолог-менеджерлердің басты назары адамның жалпы жұмысына оң немесе теріс әсер етуі мүмкін жалықтыру, шаршау және барлық еңбек жағдайлары сияқты мәселелерге аударылды. Алайда, жақында бұл саланың бағыты кеңейтілді және қабылдау, оқыту, эмоциялар, жеке тұлға, көшбасшылық, оқыту, мотивациялық күштер, жұмысқа қанағаттану, қажеттіліктер, жұмысты бағалау, шешім қабылдау процедуралары, қызметкерлерді таңдау әдістері, көзқарасты өлшеу, жұмыстағы стресс және басқа да көптеген тақырыптарды қамтиды. Бұл салада психологияның барлық принциптерін қызметкерлердің де, ұйымның да моральдық және өнімділігін арттыру үшін қолдануға болады деп санайтын көптеген сарапшылар бар. Сондай-ақ, басқарушы психологтардың осы салада алға қойған көптеген мақсаттары бар. Төменде осы мақсаттардың кейбірі келтірілген:

- Стрессті қалай жеңуге және жеке мәселелерді өзгертуге болатындығын түсіну;
- Гетерогенді топтағы тиімді жұмыс процесін түсіну;
- Адам ұйымдағы кез-келген жанжалды сәтті шеше алатын процедураны анықтаңыз;
- Жақсы қарсыласу дағдыларының тиімділігі туралы біліңіз;
- Кез-келген жұмыс ортасында этиканың маңыздылығын түсіну;
- Көшбасшылықтың ең тиімді стильдерін және көшбасшылық дағдылардың маңыздылығын анықтаңыз;
- Табысты көшбасшының ерекшеліктерін немесе сипаттамаларын түсіну;
- басқа адамдарды ынталандыру мен сендірудің әртүрлі дағдыларын анықтау.

Осы мақсаттардан басқа, басқару психологиясы саласында өте маңызды басқа да көптеген мақсаттар болуы мүмкін.

Басқару психологиясында қолданатын құралдары жайында сөз қозғасақ, көптеген психологтар адамға осы сала туралы жақсы түсінік алуға мүмкіндік беретін әртүрлі теорияларды, тесттер мен зерттеу әдістерін ұсынды. Барлық осы теориялар адамды не нәрсеге итермелейтінін немесе адамды қалай ынталандыруға болатындығын түсінуге тырысады. Толығырақ, бұл теориялар төменде аталған бөлімде қарастырылады. Алайда, осы бөлімдегі басты назар психологтарға мотивация, тұлға және жұмысқа қанағаттану сияқты тақырыптарды жақсы түсінуге көмектесетін әртүрлі теорияларға, тестілеу әдістеріне немесе зерттеу әдістеріне аударылады. Төменде осы негізгі теориялар, зерттеу әдістері және тестілеу әдістері келтірілген.

Жеке тұлғаның он пунктілік сауалнамасы:

Бұл сауалнаманы алғаш рет Гослинг және басқалар 2003 жылы ұсынған және ол жеті балдық шкаламен он тармақты өлшеуге тырысты. Осы он тармақтың әрқайсысында сауалнамадан өткен адамның өзгермелі жеке басын өлшеу үшін қолданылған екі қарама-

қарсы мәлімдеме бар. Бұл сауалнаманың сенімділігі мен жарамдылығы өте жоғары.

Еңбек құндылығы сауалнамасы (WVQ):

Бұл сауалнама 37 тармақтан тұрады және алғаш рет 2005 жылы Фернхэм және т.б. ұсынған. Осы сауалнаманың көмегімен адамдар әртүрлі сыртқы және ішкі компоненттердің олар үшін қаншалықты маңызды екенін айта алады. Осы 37 тармақтың барлығы алты балдық шкала бойынша бағаланады. Бұл сауалнама сонымен қатар 1983 жылы шыққан Мантих сауалнамасының қайта қаралған нұсқасы болып табылады. Көптеген зерттеулер жүргізілді, бұл сауалнама 1959 жылы Герсергтің гигиеналық және мотивациялық факторларына сәйкес келетіндігін көрсетті.

Жұмысқа қанағаттану шкаласы:

Жұмысқа қанағаттану шкаласы 15 тармақтан тұрады және оны 1979 жылы Уорр және басқалар жасаған. Осы шкаланың барлық нүктелерінің ішінде жеті нүкте ішкі мотивацияны өлшейді, ал қалғандары - жұмысқа сыртқы қанағаттану. Жауаптарын жазу үшін адамдар жеті баллдық шкаланы қолданады. Шкаланың барлық тармақтары жиналғаннан кейін қанағаттанудың жалпы ұпайы есептеледі.

Бұл салада адам психикасын жақсы түсіну үшін көптеген тәжірибелер жүргізілді. Оқырмандар басқа ғылыми мақалаларға жүгіну арқылы осы тәжірибелер туралы көбірек біле алады.

Уәждеме (мотивация), тұлға және жұмысқа қанағаттану теориялары жайында да айта кеткенді жөн көріп отырмыз. Төменде басқару психологтары қолданатын кейбір маңызды теориялар келтірілген.

Маслоу қажеттіліктерінің иерархиясы:

Бұл теория өте танымал және оны Абрахам Маслоу ұсынған. Бұл модельге сәйкес мотивацияның әртүрлі аспектілері және олардың адамды ынталандыратын әртүрлі

қажеттіліктері бар. Осы қажеттіліктердің тізімі төменде келтірілген:

- Физиологиялық және биологиялық қажеттіліктер
- Қауіпсіздік қажеттіліктері
- Махаббат пен тиесілі қажеттіліктер
- Қажеттілікті самоуважени
- Өзін-өзі тану қажеттіліктері

Қажеттіліктердің бұл иерархиясы адамды негізгі қажеттіліктерді қанағаттандыруға итермелейді, нәтижесінде адам өзінің әлеуетін толық жүзеге асыратын және жеке өсу мен тәжірибенің шыңына жететін кезеңге жетеді.

Дуглас Макгрегоридің XV теориясы:

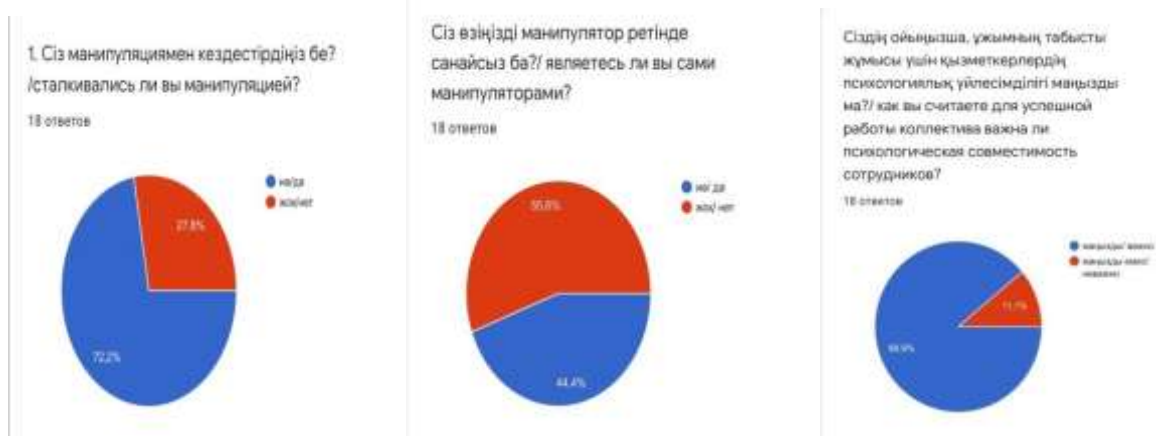
Бұл әйгілі теорияны 1960 жылы Дуглас МакГрегори берген. Оның айтуынша, адамдарды басқару үшін қолданылатын екі негізгі тәсіл бар. Көптеген менеджерлер X теориясының тәсілін қолданады, нәтижесінде олар нашар нәтиже алады, ал басқалары Y теориясының тәсілін қолданады, нәтижесінде олар жақсы нәтиже алады. X теориясы қызметкерлерге пессимистік көзқарасты ұсынады, ал Y теориясы оң көзқарасты білдіреді.

Әдістер

Бұл мақалада зерттеу, салыстыру, талдау тәсілдері арқылы, сауалнама нәтижелері, шығармалардан басқа, жастар басылымдарының мысалдары қолданылды.

Нәтижелер

Сауалнама басқару психологиясы туралы үш жеңіл сұрақтан тұрады. Сауалнаманың мақсаты, басқару психологиясына қатысты пікірді анықтау болды. Сауалнамаға қатысушылар оны жетілдіру үшін ұсыныстар енгізуге мүмкіндік алды. Сондай-ақ, сауалнама жастардың басқару психологиясында өмірде қаншалықты қажетті екенін түсінуге көмектесті.

Қорытынды және талқылау

Басқару психологиясын адам немесе менеджер қызметкер орындайтын жұмыс түрін жақсы түсінетін сала ретінде анықтауға болады. Бұл саланың маңызды бөлігі болып табылатын көптеген ұғымдар бар. Осы маңызды ұғымдардың кейбіріне тұлға, мотивация, стресс, жұмысқа қанағаттану және басқа да көптеген ұғымдар жатады. Психологтардың ұйым қызметкерлерін жақсы түсіну үшін қолданатын көптеген құралдары бар, олардың кейбіреулері - жеке тұлғаның он нүктелік тізімдемесі, жұмысқа қанағаттану шкаласы және жұмыстың құндылығы туралы сауалнама. Бұл салада маңызды көптеген теориялар бар, соның ішінде Дуглас

Макгрегоридің XV теориясы және Маслоу қажеттіліктерінің иерархиясы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Emerald Publishing, Басқару психологиясы журналы, 2021 ж.
2. Уикипедия, Басқару психологиясы, наурыз 2019 ж.
3. Басқару психологиясы мектебі, 2006 ж.
4. Иванова В.С., Басқару психологиясы, 2011 ж.
5. Холмаматова Л.А., Басқару психологиясы қазіргі басшының жұмыс сапасын арттыру құралы, 2019 ж., №3
6. Генов Ф., Басқару психологиясы, М.:Прогресс, 2012 ж.

Взаимосвязь между развитием цифровизации и развитием предпринимательского сектора в Республике Казахстан

Тайсенгирова Милана Тимуровна¹

¹ Студентка 3 курса направления подготовки 6В041006 “Маркетинг”

¹ Алматы Менеджмент Университет, Алматы, Казахстан

taysengirova01@gmail.com

Научный руководитель: Йолджу Сауле Азимбековна²

² Кандидат экономических наук, Assistant Professor

Алматы Менеджмент Университет, Алматы, Казахстан

saule.azimbek@gmail.com

Аннотация: Выявлена и рассмотрена взаимосвязь процессов, связанных с развитием цифровизации в Казахстане и изменениями, происходящими в предпринимательском секторе.

Ключевые слова: цифровизация, бизнес-сектор, предпринимательство, стартапы.

В XXI веке развитые страны поставили перед собой задачу осуществить цифровую трансформацию во всех сферах деятельности и с каждым годом мы видим новые впечатляющие результаты их стратегий. В связи с этим 12 декабря 2017 года была утверждена государственная программа “Цифровой Казахстан”, на реализацию которой был обозначен период с 2018 по 2022 годы. В целом данная инициатива по ускорению процессов цифровизации актуальна для многих стран мира, которые формируют собственные векторы развития. В рамках программы “Цифровой Казахстан” в течение обозначенного периода Центральные и местные исполнительные органы, государственные органы, непосредственно подчиненные и подотчетные Президенту Республики Казахстан, а также субъекты квазигосударственного сектора должны были создать необходимые условия для цифровой трансформации экономики и ускорить темпы ее развития. Стоит отметить, что для осуществления программы было задано 5 ключевых направлений, таких как: “Цифровизация отраслей экономики”, “Переход на цифровое государство”, “Реализация цифрового Шелкового пути”, “Развитие человеческого капитала” и “Создание инновационной экосистемы”.

Цель данной научной работы заключается в том, чтобы проанализировать 4 из 5 направлений программы “Цифровой Казахстан” и выявить их влияние на преобразования в предпринимательской сфере. Данная цель обусловлена тем, что в следующем году период реализации программы подходит к концу. На сегодняшний день проблема состоит в том, насколько себя оправдала данная инициатива и действительно ли мы уже сейчас можем увидеть трансформацию предпринимательства. В данной работе собраны, структурированы и проанализированы вторичные данные по направлениям программы “Цифровой Казахстан”.

Ожидаемыми результатами являются структурированные данные по реализованным мероприятиям в рамках программы “Цифровой Казахстан”, а также качество их реализации.

В основе программы “Цифровой Казахстан” лежат задачи цифровизации взаимодействия государства не только с гражданами, но и с бизнесом-сектором, поскольку предпринимательство играет ключевую роль в экономической жизни страны. Данная программа, несомненно, должна была отразиться на предпринимательской деятельности жителей.

Рассмотрим первое направление, “Цифровизация отраслей экономики”, цель которого основывалась на повышении производительности труда за счет внедрения новых технологий. Здесь нас может заинтересовать задача цифровизации транспорта и логистики. Это напрямую затрагивает предпринимательство, поскольку проблемы с поставками приносят владельцам бизнеса существенные убытки. В рамках данного направления в июне 2018 года была внедрена система мультимодальных перевозок, которые подразумевают собой перевозку груза посредством нескольких видов транспорта с использованием единого контракта. Это позволило сократить сроки доставки с одной недели до 5 часов и упростить процесс заключения договоров. Также интересна задача развития электронной торговли, в мероприятия которой входило развитие почтовой инфраструктуры с целью сокращения сроков доставки почтовых отправлений. Данное мероприятие улучшает условия функционирования бизнеса за счет сокращения сроков подписания договоров, так как при заключении контрактов необходимы

оригиналы документов. И, наконец, задача по развитию финансовых технологий и безналичных платежей, которая включала в себя разработку стандарта электронного обмена документацией, закрепление легитимности электронных договоров и разработку мер по развитию безналичных платежей и снижению наличного оборота. Как итог, мы видим, что направление “Цифровизация отраслей экономики” значительно сократило бюрократические процессы и создало благоприятную среду для делопроизводства.

Одной из задач направления “Переход на цифровое государство” являлась задача “Государство-бизнесу”, для которой показателем эффективности стало место, занимаемое в рейтинге Doing Business по индикатору «Налогообложение». Данный рейтинг оценивает страны по благоприятности условий ведения бизнеса. Ниже представлены планируемые позиции в рейтинге по годам и места, которые на самом деле занимал Казахстан (таблица 1). При этом в сентябре 2021 года Всемирный банк заявил, что перестанет выпускать доклад Doing Business.

Таблица 1 - Планируемые позиции в рейтинге Doing Business и реальные¹

Год	2018	2019	2020	2021	2022
Место в рейтинге (план)	55	45	40	40	35
Место в рейтинге (факт)	56	64	Доклад отменен	Доклад отменен	Доклад отменен

¹ <https://russian.doingbusiness.org/ru/reports/global-reports/doing-business-2020>

Таким образом, если рассматривать 2019 год, то мероприятия в рамках задачи “Государство-бизнесу” не оправдали себя. Оценить же эффект за 2020-2022 годы не предоставляется возможным. Казахстану стоит упростить нововведения в налоговой отчетности для малого бизнеса. Необходимо освободить его представителей от обязанности выписывать электронные счета-фактуры и сопроводительные декларации на товар, поскольку они несут существенные расходы, занимаясь выпиской этих документов, вместо стимулирования спроса среди клиентов.

Третье направление “Реализация цифрового Шелкового пути” ставило такие задачи, как: расширение покрытия сетей связи и ИКТ инфраструктуры, обеспечение информационной безопасности в сфере ИКТ. Говорить о том, какое значение имеет доступ к связи в XXI веке не только для предпринимателей, но и для человека - не приходится. Показателем определили уровень проникновения домашних сетей широкополосного доступа в Интернет. Ниже представлены планируемые показатели и реальные.

Таблица 2 - Планируемый уровень проникновения домашних сетей широкополосного доступа в интернет и реальный²

Год	2018	2019	2020	2021	2022
План, %	79	84	84,2	84,5	84,8
Факт, %	83,9	86,8	формируется	формируется	формируется

² <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/press/article/details/37522?lang=ru>

Как видно из таблицы, хоть Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан не предоставило данных за 2020 год, тем не менее в 2019 году фактический уровень проникновения ШПД превысил тот уровень, который был обозначен в 2022 году. Однако стоит поработать над регулярными сбоями и ускорить процесс проникновения интернета в селах.

Финальным направлением программы “Цифровой Казахстан” стало направление “Создание инновационной экосистемы”. Данное направление оказало наибольшее

влияние на предпринимательство в сфере инноваций и ИТ. В качестве первой задачи была выбрана поддержка площадок инновационного развития. Так в 2018 году был создан хорошо известный международный технопарк ИТ-стартапов - Astana Hub, у которого довольно впечатляющие показатели. За три года было выпущено 849 стартапов, прибыль которых составила 166 млрд тенге. На сегодняшний день резидентами Astana Hub являются 574 ИТ-компаний. Однако, в задаче по развитию технологического предпринимательства Astana hub не достиг планируемого показателя

Таблица 3 - Количество стартапов, прошедших акселерацию в Astana Hub³

Год	2018	2019	2020	2021	2022
Целевые индикаторы	33	90	150	220	298
Факт	47	91	94	-	-

³ <https://kapital.kz/business/95270/v-global-nom-reytinge-startap-ekosistem-kazakhstan-na-86-m-meste.html>

Согласно таблице 3 количество стартапов, прошедших акселерацию в 2020 году было равно 94 вместо 150. Astana Hub необходимо упростить процедуры для получения грантов и финансирования, а также заниматься активным привлечением предпринимателей в технопарк.

Таким образом, анализируя результаты программы “Цифровой Казахстан”, становится очевидным, что мероприятия по реализации прошли не совсем так, как планировались, большинство показателей так и не были достигнуты. Существенных изменений по улучшению условий функционирования бизнеса не наблюдается. Если говорить о положительных моментах, то - это внедрение цифрового правительства, повышение государственной поддержки и поощрение инноваций. Негативные - не удалось наладить систему налогообложения, не во всех селах есть доступ к Интернету, лишь малая часть стартапов прошли акселерацию. В целом за 2019 год общий экономический эффект от программы “Цифровой Казахстан” составил 714,3 млрд тенге. Оценить же реальное влияние станет возможным только после 2022 года. Не стоит и забывать, что пандемия оказалась тем

внешним фактором, который не позволил в полной мере достигнуть планируемых показателей. Тем не менее, сам факт того, что Казахстан обозначил себе такую стратегию, говорит о том, что государство движется в верном направлении и если работать над ошибками, то эффект, несомненно, повысится.

Список используемой литературы

1. Медынский В.Г., Ильдеменов С.В. Реинжиниринг инновационного предпринимательства. Москва: Изд-во Юнити, 1999.
2. Перов А.В. Налоги и налогообложение. Москва: Изд-во Юрайт, 2013.
3. <https://digitalkz.kz/> (дата обращения 13.11.2021)
4. <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/> (дата обращения 13.11.2021)
5. <https://www.gov.kz/> (дата обращения 15.11.2021)
6. URL: <https://astanahub.com/> (дата обращения 16.11.2021)
7. <https://kapital.kz/> (дата обращения 20.11.2021)

Роль студенческого и социального предпринимательства в Республике Казахстан

Чекушкина Алёна Витальевна¹

¹ Студент 3 курса специальности маркетинг
Almaty Management University, г.Алматы, Казахстан
alyona.chekush@mail.ru

Научный руководитель:

Йолджу Сауле Азимбековна²

² к.э.н., Assistant Professor
Almaty Management University, г.Алматы, Казахстан
saule.azimbek@gmail.com

Аннотация: Рассмотрены основные методы развития социального и студенческого предпринимательства в Казахстане, выявлены наиболее эффективные и простые методы к реализации, изучена основная цель развития и способы мотивации через разные каналы (государство, фонды, университеты)

Ключевые слова: предпринимательство, социальное предпринимательство, студенческое предпринимательство, развитие.

Актуальность

Социальные проблемы в стране с каждым годом все больше увеличиваются, в обществе появляются новые проблемы, которые будут требовать инновационных решений. Именно поэтому в 2021 году поддержка правительством социального предпринимательства крайне важна и должна быть на первом месте по важности. Далее, нужно заметить, что количество студентов в 20-21 году в Казахстане составило 618 090 человек. Все они учатся по разным направлениям, но стоит помнить о развитии предпринимательского мышления, как базовой части для всех учащихся высших учебных заведений. Актуальность развития в стране этих двух направлений предпринимательства необходимо поддерживать, ведь именно от нынешней молодежи и их поколения зависит будущее нашей страны.

Проблема: Казахстан старается брать пример с зарубежных стран, но развитие предпринимательства всегда усложняется разными факторами: маленький бюджет на данное мероприятие, отсутствие мотивации, низкая осведомленность населения и многое другое. Таким образом, осложнение развития

предпринимательства замедлит темпы роста страны на мировом рынке. Эту проблему нужно решить в короткие сроки, чтобы у молодого населения страны были все шансы стать ведущими предпринимателями государства Казахстан.

Введение

Социальное и студенческое предпринимательство является относительно новым, так как получило свое развитие и распространение в последние годы. Большую роль в социальном предпринимательстве играет роль университетов, которая заключается в обучении студентов основам предпринимательства и вовлечение в предпринимательские конкурсы, бизнес-игры современной молодежи. Для того чтобы эти две сферы продолжали свое развитие, нужно действовать через образовательные заведения и мероприятия, направленные на предпринимательство. В Казахстане в законодательстве есть отдельные статьи 79-1, 79-2, 79-3 про социальное предпринимательство, его основные задачи и категории субъектов. Благодаря которым население знакомо с условиями развития предпринимательства в Казахстане. Сами задачи направлены на рассмотрение проблем в

обществе, с помощью различных инноваций и услуг, также обеспечение занятости разных слоев населения и промоушен проектов в обществе, реализация их. При формировании социально-экономического будущего страны необходимо обращать внимание на такой аспект, как сознание молодежи и создание предпринимательского мышления среди молодого населения. Далее, в ходе работы, мы рассмотрим основные методы решения проблемы развития и распространения студенческого и социального предпринимательства в Казахстане.

Методы

Среди основных методов популяризации предпринимательства выделим следующие подходы:

1. Предпринимательское направление в высших учебных заведениях. Университет AlmaU является первым бизнес-вузом в Казахстане, такое направление было принято к исполнению в 2014 году, когда бывшая Алматинская школа менеджеров (впоследствии Международная академия бизнеса) создало новую стратегию развития с направленностью на предпринимательский вуз номер один по стране. Далее, после установления своих позиций на рынке среди высших учебных заведений, уже изменив название на AlmaU, университет принимает решение о создании проекта, направленного на укрепление позиций учебных заведений в стране и изменения их из классических университетов в предпринимательские. В данный момент университет AlmaU обеспечивает обучение стартапам и предпринимательству на всех специальностях и на протяжении всего обучения. А также, создает новые проекты для формирования предпринимательского мышления у будущей молодежи Казахстана.

2. Проведение студенческих проектов по предпринимательству. Бизнес-марафон «Экосистема студенческого предпринимательства», созданный в партнерстве с университетом AlmaU и компанией ERG, направленный на социально-важные проекты и стартапы. Участие принять могут любые желающие молодые люди, которые стремятся к становлению

бизнесменом, стартапером или предпринимателем. Сам марафон направлен на развитие предпринимательства в медицинском университете Караганды, чтобы изменить программу обучения и добавить в нее новое направление. Так как в любом ВУЗе в настоящее время присутствует эта сфера, что дает больше возможностей перспективным выпускникам университетов. Более пятисот студентов уже обучилось в данном марафоне по программе “Основы предпринимательства”, а желающих становится все больше с каждым годом.

3. Государственная поддержка малого и среднего предпринимательства. Фонд развития социального предпринимательства ДАМУ, созданный в соответствии с постановлением № 665 в Казахстане по формированию специального фонда по развитию социального предпринимательства. В 2019 году количество индивидуальных предпринимателей составило более одного миллиона, но инвесторов, которые могут помочь в развитии в разы меньше и очень часто их вообще не могут найти юные предприниматели и стартаперы. Именно по этой причине было принято решение о создании фонда, функционирующего во всех регионах Казахстана. При наличии подробного бизнес-плана и данных про создаваемый бизнес, предприниматель может обратиться в данный фонд, выбрав подходящую программу и гарантию ДАМУ. Также, среди услуг фонда есть функция обучения топ-менеджеров по созданию малого, среднего бизнеса. Таким образом, молодые люди в первый раз создающие свой бизнес или реализующие стартап могут надеяться на такую поддержку и помощь в развитии от государственного фонда Казахстана. Это мотивирует к стремлению людей развиваться в данной сфере и достигать новых высот, опираясь на первоначальную поддержку.

4. Игровой формат развития студенческого предпринимательства. Для студентов разных учебных заведений ежегодно проводится большое количество бизнес-игр, кейс-чемпионатов и других мероприятий, направленных на развитие предпринимательства среди молодежи.

Примером таких мероприятий могут послужить недавний кейс-чемпионат от университета "Туран"- Case4Success, в котором приняли участие более 500 студентов разных регионов Казахстана. На данном мероприятии основным заданием было решить кейс существующей на рынке компании и представить свое решение представителям компании. Если ваше решение покажется им верным, то участники займут какое-то место и получают призы в виде материальных вещей, поездки с представителями или прохождение стажировки. Также, в университете AlmaU устраивался региональный чемпионат Crack it по решению бизнес-задач, на котором тоже предлагались заманчивые призы победителям. Республиканские олимпиады в университете КазНУ проходят по таким же направлениям, участникам на 13 республиканской олимпиаде по специальности "маркетинг" необходимо было создать эко-бренд, продумать весь бизнес-план и реализацию продукта, а в завершении представить на обсуждение судьям. Именно такой формат продвижения предпринимательства является наименее навязчивым и надоедливым. Сквозь призму игры студенты охотно придумывают собственные проекты для реализации, а призы еще больше мотивируют их к участию и самое главное, к победе.

5. Развитие социального предпринимательства на основе благоприятных условий, создаваемых государством. Учитывая тот факт, что основной целью социального предпринимательства является решение социальных проблем общества, государство в текущем году приняло решение о введении льгот для эффективного развития данной сферы. Социальное предпринимательство не должно восприниматься еще одним способом прибыли, поэтому в Республике Казахстан действуют ряд следующих льгот: освобождение от всех видов налога организаций, в которых количество сотрудников с выявленной инвалидностью составляет 51%; размер налогооблагаемого дохода будет снижаться на 4% при оказании благотворительной или безвозмездной (не требующей ничего взамен) помощи; налоговая

нагрузка также будет снижаться гражданам с инвалидностью в РК. Таким образом, с поддержкой государства и снижением условий для налогоплательщиков, занятых социальным предпринимательством, Казахстан сможет выйти на новый уровень социального предпринимательства. Этот пример Казахстан берет с зарубежных стран, в которых уже развито социальное предпринимательство. Применяя методы, доказавшие свою эффективность в странах Европы, Америки и Восточной Азии.

Результаты и обсуждения

По результатам выявленных методов и мотиваций, можно заметить, что наиболее эффективным и простым для решения проблемы является проведение ивент-мероприятий с использованием кейсов компании и бизнес-игр. Все вышеперечисленные методы в настоящее время активно применяются в Казахстане, так как развитие социального предпринимательства для решения социально важных вопросов и проблем стоит в приоритете у государства. Законодательная часть в сфере предпринимательства (глава 6-1) призывает всех жителей к данному вопросу, это показывает его важность. Осуществляется поддержка социального и студенческого предпринимательства через государственный фонд, так как именно это мотивирует граждан не только создавать и придумывать проекты, но и реализовать их в реальной жизни с поддержкой ДАМУ. Данный фонд существует давно, но более сильную поддержку оказывает недавно выпущенное постановление о выделении льгот. Правильным решением страны было брать пример с зарубежных удачных кейсов развития предпринимательства, действуя по их методам, Казахстан быстрее сможет добиться результатов и мотивировать свое население. Что касается студенческого предпринимательства, самым большим шагом является изменение направления ВУЗов, так как большинство молодежи не захочет участвовать в мероприятиях, но обучаясь в университете, уже будут иметь обязательные дисциплины данного направления. Исходя из этого, все экономические университеты будут

предпринимательно-направленные и позволяют развить в молодых людях иное мышление. А для ВУЗов не экономической направленности осуществляет работу «Экосистема студенческого предпринимательства», в которой могут участвовать буквально любые специальности и быть мотивированы на развитие. Зачастую

именно университет определяет будущее студентов, ведь имеет сильное влияние над ними. Он воспитывает каждый год новое поколение граждан РК, создавая на этом этапе предпринимательское мышление молодежи, государство добьется высот в развитии предпринимательства.

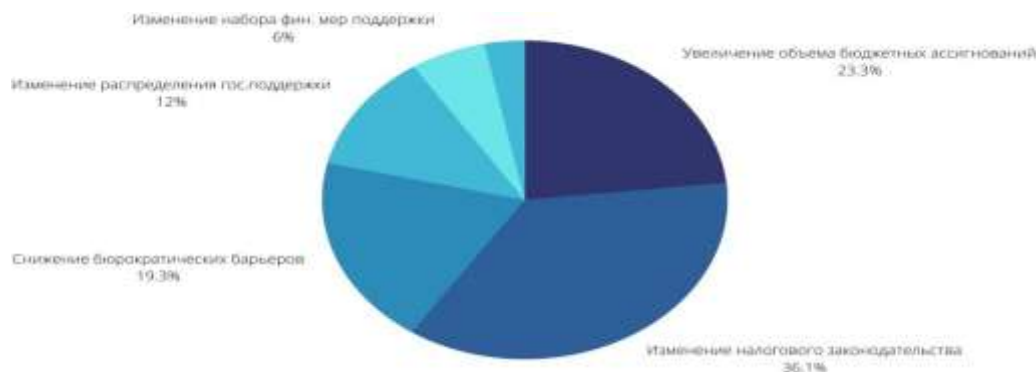

Диаграмма №1- Варианты мер государственной поддержки для развития предпринимательства по степени важности за 2020-2021г, в %

В диаграмме перечислен ряд мер государственной поддержки по содействию в развитии предпринимательства в социально-общественной составляющей страны. По картинке можно сделать вывод, что самой важной мерой в данном аспекте является изменение налогового законодательства в поддержку предпринимателей. На втором месте стоит показатель увеличения объема бюджетных ассигнований на меры поддержки субъектов социального бизнеса по решению социально-общественных вопросов страны. Наглядно видно, какие меры стоит предпринять государству, чтобы решить вопрос по развитию малого и среднего бизнеса в Казахстане.

Заключение

В заключении можно сказать, что Республика Казахстан хоть и имеет проблемы, но находится на верном пути развития социального и студенческого предпринимательства.

Повышая осведомленность своих граждан, и мотивируя их, страна сможет стать конкурентоспособной в социальном секторе

на рынке экономики. Стоит продолжать развивать у будущих предпринимателей навыки этой деятельности, повышать их уровень знаний и давать возможность реализации с поддержкой малого и среднего бизнеса.

Список используемой литературы

1. Отчет о состоянии развития МСП в Казахстане- Damu.
2. Статистические данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК.
3. Болатханова З.А., Сыздыков Е.К. «Государственная поддержка развития предпринимательства в Республике Казахстан».
4. Закон Республики Казахстан о социальном предпринимательстве.
5. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан (с изменениями)
6. online.zakon.kz
7. ecosystemerg.kz
8. damu.kz/kz
9. jobs.turan-edu.kz
10. kapital.kz

